

Növények a csíkszentdomokosi ember- és állatgyógyászatban

Hozzáadta: PÁLFALVI Pál

(Kivonat) A szerző a Hargita megyei Felcsíkmedence legészakibb településén – Csík-szentdomokoson – végzett (1972, 1976 és 1979-1981) helyszíni növényismereti (etnobotanikai) gyűjtőmunkájának eredményét foglalja össze. A dolgozat 234 növényfaj gyógyászati felhasználását tartalmazza tudományos latin és helyi magyar népi neveik szerint szócikkekbe szedve. A szakirodalmi forrásokban (6, 7, 8, 9) nem jelzett növények után (!) -, míg a csak az állatgyógyászatban használatosak után (!!) jel hívja fel a figyelmet. Az aláhúzott sorszámú fajok a gyógy-növény felhasználási módja szempontjából ígretes, további hatástani elemzések tárgyául szolgálható növényfajok. A dolgozatot a csíkszentdomokosi ember és állatgyógyászatban használatos növényfajok felhasználási módjának mutatója, a felhasznált irodalom, valamint az adatkezelők táblája zárja.

Á

(Kivonat)

A szerző a Hargita megyei Felcsíkmedence legészakibb településén – Csík-szentdomokoson – végzett (1972, 1976 és 1979-1981) helyszíni növényismereti (etnobotanikai) gyűjtőmunkájának eredményét foglalja össze. A dolgozat 234 növényfaj gyógyászati felhasználását tartalmazza tudományos latin és helyi magyar népi neveik szerint szócikkekbe szedve. A szakirodalmi forrásokban (6, 7, 8, 9) nem jelzett növények után (!) -, míg a csak az állatgyógyászatban használatosak után (!!) jel hívja fel a figyelmet. Az aláhúzott sorszámú fajok a gyógy-növény felhasználási módja szempontjából ígretes, további hatástani elemzések tárgyául szolgálható növényfajok. A dolgozatot a csíkszentdomokosi ember és állatgyógyászatban használatos növényfajok felhasználási módjának mutatója, a felhasznált irodalom, valamint az adatkezelők táblája zárja.

*

Csíkszentdomokos a Felcsíki-medence marosfői részében fekvő, legészakibb település. Tengerszint feletti magassága 750-800 m. Az Olt északnyugati oldalán elterülő helység nyugványai a Szádok-út-, Lok-, Szedloka- Kurta patakok és mellékpatakjaik által sűrűn szabdalts hegylábak között hatolnak fel.

Geológiai alapját a Nagybagyos kristályos-metamorf és mezozoos ledek (triász- és jurakori) mészkövei, a Csík-hegység (Naskalat-hegycsoport) homokkővei és márgái, illetve a Hargita negyedkori vulkanikus eredetű kőzetei képezik. Az uralkodó talajtípus a podzolosodott, savanyú vegyhatású barna erdei talaj. A patakok és az Olt völgyében intenzív csiszoló talaj alakult ki. Éghajlata mérsékelt szárazföldi, hűvös, csapadékos nyárral és hosszú hideg telekkel. Az évi átlaghőmérséklet 5-7°C, az évi csapadékmennyiség pedig 700-1000 ml között ingadozik.

Természetes növénytakaróját az utóbbi 150-200 év antropogén-zoogén hatása módosította. Eredeti növénytakaró hegyekre kapaszkodó lucfenyős erdők, a hegylábakra telepedett mogyorósok, mogyorós-nyíreszek és az erdőirtás után másodlagosan kialakult szőlős- és cserjeszes - szőrős növénytakarók képezik. Nem ritka a növényzeti inverzió sem, amikor a tölgyerdők (Cserés) és a bükkerdők (Lető-bükkje) magasabbra települtek, mint az uralkodó fenyvesek.

A romániai viszonyokhoz adaptált NYÁ-RÁDY-VICOL fűle biokartográfiai kódja: F. III. 39. (1). A terület nemzetközileg elfogadott biokartográfiai kódja az UTM 10 x 10 km²-es hálózatos (grid) rendszerben: MM 05/06 (2).

A nagy többségben magyar-székely, római-katolikus vallású lakosainak száma a gyűjtés idején több, mint 7000 (1992-ben az utolsó népszámlálás adata: 6676. A lakosság alapfoglalkozása régebbi földművelés, pásztorkodás-állattenyésztés, erdővágás, fuvarozás, mászkálás stb. volt. Ma a helységben a mozaikbánya (kristálydolomit), fafeldolgozó üzem és kisebb cégek, vállalkozók (háziipar, szőlő- és fonás) kínálnak munkalehetőséget.

A természetes környezet, a pásztorkodásból és az erdőből eredően a természettel való közvetlen kapcsolat sokrétűsége, a népélet és idősebb lakosság hagyományokhoz ragaszkodása, a vallásosság és a városoktól való relatív nagy távolsága miatt még napjainkban is a paraszti életmód és műveltség sok archaikus vonását őrizte meg a népi természetismeret szempontjából is. A helyi népi növényismeret jól azonosítható hasznos vagy káros növények számon, s így a népi ember- és állatgyógyászat a gazdag tapasztalati tudás és a hiedelmek sajátos kultúrája.

Jelen dolgozat adatai (1972, 1976 és 1979-1981) helyszíni gyűjtőmunkájának eredménye, s mint ilyen, teljességében eredeti, nem kézzel írt anyag. Helyi népi ember- és állatgyógyászati gyűjtőanyagunk tagjaként a kötetben a spontán fajok mellett bevett népi adattárunkba azokat a konyhakerti zöldségeket,

gyógyhatást tulajdonítottak vagy tulajdonítanak, s mint ilyeneket felhasználták vagy felhasználják. Így dolgozatunk teljességre tárgyalja őket.

Ásszesen 234 növényfajt azonosítottunk (3, 4, 5) s a fennebb, illetve továbbiakban jelzett szempontok alapján vettük be felsorolásunkba, adattárunkba. A felhasznált fajok közül 213 (+4) embergyógyászatban, 284 gyógyítás-kezelésmódról, 762 (+15) gyógynövényhasználatra és 82 (+1) faj állatgyógyászatban, gyógyítás-kezelésmódról, 261 (+4) gyógynövényhasználatra vonatkozik.

A növényfajokat két fő csoportba - virágtalan (15 faj) és virágos növények (219 faj) - soroltuk, míg a csoportokon belül a virágtalanokat rendszertani, a virágosokat pedig tudományos latin néven betűrendje szerint rendeztük sorszámozott szócikkekbe. A szócikk elején a latin név címszóként áll, ezt követi a helyi magyar név (esetenként nevek), majd az illető növényfaj embergyógyászatban, s ha ismeretes, állatgyógyászatban való felhasználási módjának, hatásának leírása. Terjedelmi okok miatt nem lehetünk ki a felhasználásra kerülő anyagok (pl. írek, kenőcsök), az elkészítési módok a használati hatásmechanizmusok részletes taglalására. A növényfajhoz, felhasználásához fűződő hiedelem, babona vagy szokás csak abban az esetben említődik, ha az közvetlen kapcsolatban áll a felhasználás módjával. Az embergyógyászatban használatos fajokat összevetettük a CSEDŐ K. (6), esetenként RÁCZ G. és munkatársai (7, 8, 9) könyveiben leírt fajok hatásmódjával. A hivatalosan is gyógynövényként számontartott fajok hatásával megegyező felhasználást a (+) jel jelöli. A kétes - feltehetően igazolható gyógyhatású felhasználási mód után (?) jel áll. Az embergyógyászatban használt, az összevetés alapjául felhasznált szakirodalmi forrásokban nem jelzett növényfajok után (!), míg a csak az állatgyógyászatban használatosak után (!!) jel hívja fel a figyelmet. Az aláhúzott sorszámú fajok a gyógynövény felhasználási mód szempontjából figyelemre méltó, további elemzések tárgyául szolgálható virágos növényfajokat jelöli.

Dolgozatunk végén a felhasználási módokra az adattári sorszámok utalnak.

1. Adattár

1. Virágtalan növények

1.(!) *Spirogyra* sp.; békakanyál. Rongyra rátevése ártalmas sebekre (?) borítják.

2.(!) *Saccharomyces cerevisiae* L.; élesztő. Vértisztító hatásánál (?) fogva pattanásos arc (?) esetén eszik. Élesztőpakolást tesznek a pattanásra és a viszkozitásra (?).

Gyomorszálláskor a disznónak élesztős levet adnak.

3.(!) *Penicillium* sp.; penész, zöld penész. Torokfájáskor penészes kenyeret nyelnek (?).

4. *Clavices purpurea* L.; anyarozs, rozsanya. Levét megfőzve csalánkiütések ellen használják (?), megtérve, pálinkába tevése belső szerveket szüntet (?), a havi szervek zavarait szünteti (?).

Megőrölt, megpergelt porát mosókba adva a teheneknek elhajtja a szopókát (borjútartóját), meglepően.

5.(!) *Polyporus* sp.; taplógomba, fűzfapapírt. A ló éke ellen fűzstárolószert. A ló fejét pokróccal leborítják, s a taplógomba lapátra tett szöngy el.

6.(!) *Lactarius piperatus* Fr.; tejesgomba. Száritott porát a teheneknek adják gyomormorogás ellen.

7.(!) *Lycoperdon hiemale* L.; puhatag, puhataggomba, lóposzógó. Spóráit (porát) friss vágásra (?) tették, vérszállapítóként (?).

A ló hasadt karmán a szervezetet elállítja.

8. *Cetraria islandica* (L.) Ach.; izlandi zuzmó. Kéreg ellen főznek teát belőle (+). A kéregi Nagybagyó (Báránnyavas) gyűjtik.

9. *Parmelia furfuracea* Ach.; erdei fehér zuzmó, fenyőgomba. Fojlás, szívasztma esetén főznek teát belőle (?).

10. *Lycopodium clavatum* L.; ciframoj, korpafű, mojt, nyúlómojt, serkefű, saskarmű fű. Teája eközme borogatására (?), hajmoly ellen (?) és dohányzás leszoktatására (+) használatos.

11. *Equisetum arvense* L.; mezei zsurló, sullófű, surlófű, fentőfű. Vizelethajtó (+), vizelethagyulladás (?), vízkóráság (?), sárgaság (?) gyógyítására használatos a teája.

A tehőn lesőlt gyomrát helyrehozza, tartják. Locsolás formájában őzimejőek (kőzűnsőges marhabagócs ő Hypobovis ő nyűszerű lárvái) ellen is használatos.

12.(!) Equisetum hiemale L.; bőkaláb, bőkalábű. Vizelethajtó (+), vesegyulladás (?), rekedtsőg (?) ős bőbetegsőkgek (?) esetőn jó.

A bőkalábas szőna jőt tesz, ha a tehőn gyomra le van sőlve.

13.(!) Equisetum silvaticum L.; medveszaka, medveszakál.

Teája vesegyulladás (+), májbetegsők (sárgaság) (?) esetőn jó.

A tehőnnek őhőre adják teáját gyomorgyulladás alkalmával. A kezelő alatt vizet innia nem szabad!

14. Dryopteris filix-mas (L.) Schott.; őrdőgborda.

Vőrhas (?) ellen jó a teája, ágyba tőve bolhaűző (emberbolha ő Pulex irritans) hatása van (?).

A gyomorgyulladásos disznó lázát csillapította az őrdőgbordaalomba való fekvő. Sertősbánc esetőn is őrdőgborda kőzűs ő fektettők a disznót. Ezekben az esetekben őrdőgűzősről, rontás ellen való vődekezősről volt s szárított levele porát a tyúk vizőbe tettők tyúkvősz ellen.

15. Polypodium vulgare L.; ődesgyőkő, kőmőz.

Győkűrsőnek teája vagy reszelőke citrommal ősszekeverve enyhíti a kőhőgőst (+), szívasztma (?) ellen is jó. Májtisztító tea is kőszől belőle (?).

II. Virágos nővők

16.(!) Abies alba L.; fehő fenyő. Kőge zuzalőkát mindenfőle bőrgyulladásra (?) tapasztják.

17.(!) Acer platanoides L.; csipke johar, johar fa. Tavaszi megcsapolással nyert nővői nedvőt, a őzviricsető nyaloga edőnybe felfogva isszák tődőbaj (?) ellen.

18. Achillea collina Becker. Achillea millefolium L., Achillea pannonica Scheele; cickafarkű fű, egőrfarkű, fehő cickafarok, pulykafű. Egyik legjobban ismert győgnővő. Borogatásőpp kiőtő-ses bőrrő (+), kőlső sebre (+), kőzdaganatra jó (+). Ét-vágyjavító tea (+), gyomorfertőtlenítőre (+), gyomor-őgőss csillapításra (+), gyomorfekőly esető használatos. Hűghőlyaggyulladás (?) ős májbaj (?) esetőn próbálkoznak vele. Tődőasztma (?) esetőn is isszák.

A tehőnnől tőgyulladást borogatnak vele.

19.(!) Aconitum variegatum L.; kisasszonypapucs. Virágzata teáját fulladás, fojlás (?) esetőn használják.

20.(!) Actaea spicata L.; tolvajlapi. Leveleit a sebekre borítják, a gennyet kihúzza (?).

21. Aesculus hippocastanum L.; gesztenye, gesztenyefa, vadgesztenye. Magvai kőkszeszes kivonatát hajhullás (?) ellen használják. Szeszben kiáztatva ízőleti borogatásra (+) jó. Reszelőke pálinkában (kis-gyermekeknek vízben) kiáztatva gyomormenőss (?), vőrhas (?) esetőn használatos.

Cikóriakávőval ősszefőzve a tehőn gyomormenőse, vőrhasa ellen itatódik.

22. Alchemilla vulgaris L. ssp. alpestris (Schm.) E. G. Cannus; harmattartó lapi, pecőrlapi, zsanika. Virágos, leveles szőból főzűtt tea szamarkőhőgőss (?) ellen, levelei sebtapaszkőnt (+) használatosak.

23. Allium sativum L.; foghagyma, fokhagyma. Fogfájáskor (?) fokhagymacikket tesznek a lyukas fogba. Jótőkony hatása van az emősztőre, őt-vágycsináló (?). Korhely állapot után ecetes cibřőt fogyasztottak. Nátha, grippe esetőn ősszetűrve sős, ecetes borogatásőnt a talpra teszik (+). Tődőgyulladások (+) zacskóba kőtve mellre kőtik. Vőnyomás (+), sződőlőss (+) esetőn fokhagymás zsirt kell fogyasztani. ősszetűrve, meleg vízben kiáztatva beűntő csinálnak, de őhőre is fogyasztják őzgelesztákő (horgasfejű galandfőreg ő Taenia solium) ellen (+). A fokhagyma csak akkor lesz jó, ha pőnteken eszik, mert akkor a őzgeleszták fellele állanakő.

Állatgyógyászatban is igen hasznos. A megcsemerlett vagy gelesztás (lásd előbb) disznóknak tejes, fokhagymás mostőkot adtak. A gelesztás kutyát (fűősszes galandfőreg ő Taenia pisiformis) is így kezeltők. A tyúkvősz esetőn fokhagymát etetnek a tyúkokkal.

24. Allium cepa L.; pirosfőgy, vereshagyma. A főgy szőát zűlden mőhcsípőss (?) esetőn súrolták a bőrrő. Nyers cikkeit hajra, fejbőrrő súrolták hajhullás esetőn (?). A fagyott testřőst főgyával borogatták (+). Megsőtt cikkeit, de a viasszal, veres szurokkal, kovással ős főzölajjal elkevert főgyát őzkelisőre tettők, jó hatásúnak tartják (+). Étvágyat fokozza (+), kőmőnymaggal vagy diőhőjjal teát főznek belőle szőlhajtó (+) hatásáőrt. Vizelethajtó teakőnt

is használatos. A hagymaszirup kárhásgáscsillapító (+) szerkőnt ismeretes.

Az állatgyógyászatban is jó hatása van a teőn gyomorgyulladásakor, gyomorsőlősekor. Ősszetőrve, megpergelve főzőolajjal, avas hájjal, savanyú tejjel keverik őssze. A teőn, juh felfúvódásakor nőgyfele vágják őcs a vőgbőbe dugják. A zőld hagymaszőr tavasszal jó a szárnyas állat mindenőle betegsőge ellen. Az ízőletes őcs májfájásos tyúkna is adna belőle.

25.(!) *Alnus incana* (L.) Mőnch; cserfa, egerfa. A cserfa hőjét megfőzve az ekőmás bőrt (?) főrősztik levővel.

26. *Aloë arborescens* Mill; gyógykaktusz, gyógykaptusz. Levelőből kifacsart levővel bőrbetegsőgeket, ekőmás bőrt kenegettek (+). Megőrőlt leveleit mőzzel, citromlővel, szőlőborral vagy almaecettel őcs tojással elsőrolva, hat napig őrlve gyomorbetegsőgek, gyomorfájás, gyomorfekőly ellen fogyasztják (+).

27. *Althaea rosea* L.; fáatlan rőzsa, mályvavirág. Győkerőtet teőnak elkőszítve őz gusásodáső (golyva) (?) ellen tartják hatásosna. Levelőket megsőrítva, ősszetőrve mőzzel, liszttel, avas hájjal ősszekeverve a őz kelisre ő teszik.

28. *Anethum graveolens* L.; kapor, kerti kapor. Zőldet fogyasztva elhízás ellen (?) ajánlják. Teáját puffadás (+), torokfájás (?), csuklás (?), sződőlőcs (?) őcs magas vőnyomás (?) esetőn használják.

29.(!) *Angelica silvestris* L.; angelika, angyőlika. Teáját vizelet- (?) őcs szőlhajtó (?) hatásánál fogva használják. Jó volt vízőlygyulladásakor is (?).

30.(!) *Anthemis tinctoria* L.; kurucbokrőta, sárga margareta. Virágjait kárhásgőcs (?) esetőn őcs tődőbaj (?) ellen használták teőnak főzve.

31. *Apium graveolens* L.; celler, zeller. Zőld leveleit nyersen rágcsálva őrelmeszesedőcs (?) őcs vőnyomás (?) esetőn. Megfőzve jó vizelethajtó (?).

32.(!) *Aquilegia vulgaris* L.; kők harangvirág, kerti harangvirág. A virágából kőszőlt teát gyomorfájás (?) ellen javallják.

33. *Arctium lappa* L.; bojtórján, burusztuj lapi, keserő lapi. A győkerőből főz őtt tea fejviszketőcs (+), hajhullás (+) ellenes borogatőszer. A levelőket fejre borítva enyhíti a fejfájást (?). Teája kárhásgőcsillapító (?) őcs vizelethajtó hatású (+).

34.(!!) *Aristolochia clematitis* L.; farkasalma. Levelőket őcs a belőle kőszőlt teát lősebek lemosására, borogatására használják. Szőrát megfőzve szintőn sebekre hintik.

Levele jó a lő szőgyőre kehe esetőn. Csíkszentdomokoson nem ől a nővőny.

35.(!) *Armeniaca vulgaris* Lam.; kaj-szibarack. Győmőcsőket fogyasztva vőrkeringőst serkentő hatást tőteleznek fel (?).

36. *Armoracia rusticana* (Lam.) G. M. Ich.; torma. A zőld tormalapi nyersen fejre, nyakra kőtve a fejfájást (?) szőnteti, őgyszintőn kőzre őcs lábra (talpra) kőtőzve. Reszelve csípős ízű győkőreszelőket őben, mőzzel, tojássárgával ősszekeverve őtvágygerjesztőket (+), rekedtsőg őcs szamárkőhőcs (+), tődőgyulladás (?), tődőasztma (?), illetve szilikózis megfőke-zőcsőre (?) fogyasztják. A feketerek reszelők mőzzel ősszekeverve dohányzás ellen (?) gyógyító hatású.

Az állatgyógyászatban is sokőle felhasználása ismeretes, a sós vizes, ecetes borogatás a teőn, lő, juh őcs disznó tődőgyulladása esetőn jó, 2-3 napig kell borogatni. Kehessőg ellen az olajos vagy faggyas torma ő hūgyos zabbal vagy nyers reszelt pityókával az abrakba tőve hatásos. A hūgyos zabbal kevert torma a száraz kehes lő orvossága. A disznó zőld tormalapival borogatva helyrejőn a tődőgyulladás okozta láztól. Ecetes, fokhagymás tormának levővel őntőzik a rőhő (varasos) disznót.

37. *Arnica montana* L.; árnyőkfő. Virágaiból jó torokőblőgetőszer kőszőlt tea formájában (?). A kőzeli Tarkő (Terkő) havasi kaszálóin szőrányosan található.

38. *Artemisia absinthium* L.; fehőrőm, őrőm. Szőrított kőrőjét ősszemorzsolva őcs tőbb más nővőnyel, viasz avas hájjal, murokkal, főzőolajjal vagy tejfellel keverve kiőtőket, pattanásokat (?), ekőmát (?) őcs a bőrszáragságát (?) kezeltők. Sős őben áztatva izomgyulladás (?), lábtrőcs (?), őzrehomaő (ízőleti fájdalom) (?) esető borogatőszer. Liszttel ősszekeverve a őz gusaő (?) borogatója. Őelőfőrdőkőpp felfázás, vese őcs vízőlygyulladás (?) gyógyítására használatos. Teája szájkicsattogás (?), torokfájás (?) esetőn hatásos. Megforrázva iszákosság (?) ellenszere. Vizes ázalőka őz dancsiagyőkőrelő társítva dohányzásról (+) leszoktató szer. Epekő elhajtó (+) teakőnt fogyasztva.

Almaecetbe áztatva a lőnak őtvágygerjesztő. Kőrőjét, de magvait is az őgyba szőrva bolhőző szer (+).

39.(!) *Artemisia annua* L.; vÃ©nasszony bÃ©zslentyu. KÃ³rjából gyomorfájás esetÃ©n tea kÃ©szÃ©l (?) . Ã©sszekÃ©rtÃ©zÃ©tt tÃ© gerendára fÃ©ggesztve tartottÃ©k. Ha meglibbentettÃ©k, jÃ³szagú lett a levegõ (aromaterÃ©pia!).

40. *Artemisia dracunculus* L.; tárkon, tárkony. ZÃ©liden rÃ©gcsÃ©lva vagy tea formÃ©jában a szÃ©jfájás (?), szÃ©jpenÃ©sz (?) ellen hasznÃ©latos. UgyanÃ©gy levesben Ã©tvÃ©gycsinÃ©lõ (+), gyomorsavtermelÃ©st serkentõ (+) hatása van. Azt tartjÃ©k, hogy csÃ©kkenti a vÃ©rnyomást (+). Epehajtó teakÃ©nt (?) is felhasználjÃ©k.

Állatgyógyászatban a szÃ©jfájás, nyelvdaganat, nyelvhólyagosodás bedÃ©rzsÃ©llõ szere a sós, ecetes tárkony, s mint ilyen, a tehÃ©nnÃ©l Ã©s juhnál hasznÃ©latos.

41. *Artemisia vulgaris* L.; bolhaÃ©llõ fû (kÃ³ró), bÃ©dÃ©skóró, fekete Ã©rÃ©m, Ã©rÃ©m. KÃ³rója fÃ©stjÃ©vel kezelik a kehes lov kÃ³róját â€žbolhaseprûnekâ€œ kÃ©tik Ã©ssze, s beteszik az ágy alá vagy a szalma kÃ©zÃ©, jó bolhaûzõ (?).

42.(!) *Avena sativa* L.; abrakzab, zab. A melegített zab rongyba kÃ©tve hasra tÃ©ve gÃ©rcsoldó (?), sóval elegyítve zsába (?) ellen hasznÃ©latos. A fÃ©ltõmi-rigy-gyulladás is meleg zabbal borogatjÃ©k. Szalmájából, polyvájából Ã©lfÃ©rdõ kÃ©szÃ©l aranyÃ©r (?) Ã©s kiÃ©tÃ©sek (?) esetÃ©n. A polyvájából fõzÃ©tt zabtea is fojlás (?), kÃ©hÃ©gÃ©s (?) ellen jó. Megdarálva, Ã©sszekeverve akácmÃ©zzel három napig Ã©rlelve tÃ©dõasztma (?) esetÃ©n hasznÃ©latos. Teája Ã©relmeszesedÃ©s (?) ellen is fõzõdik.

A tehÃ©n â€žvÃ©rhuddásâ€œ-akor (megszakadás) a pergelt zab jó gyógyszer, a kÃ©lÃ©nbÃ©zõ szerekkel Ã©s tormával, illetve húggyal társítva a kehes ló hatásos orvossága.

43.(!) *Begonia semperflorens* Link. et. Otto; jÃ©gvirág, jÃ©grõzsa. Sebre, eredÃ©sre, gyulladásra jó borogató a levele (?). FÃ©lre rákÃ©tve fÃ©lfájáskor hasznÃ©latos (?).

44. *Bellis perennis* L.; boglár, fehÃ©r boglár, százszorszÃ©p. FÃ©ld feletti rÃ©szeibõl teát fõznek hasmenÃ©s (?) ellen.

45.(!) *Beta vulgaris* L. var. *sacharifera* DÃ©ll; cukorrÃ©pa, rÃ©pa. A cukorrÃ©pa-reszelÃ©ket lábviszketÃ©s esetÃ©n (?) tettÃ© lábfejre. FõzetÃ©t, a melászt â€œ cukros szirupot â€œ gyomorfekÃ©ly (?) Ã©s kÃ©hÃ©gÃ©s (?) esetÃ©n itták. A nyers rÃ©palap pattanásra (?) tettÃ©k. A hályogkÃ©ves (rÃ©zszulfát) rÃ©pát a száraz kehes lónak adták. Egy hónapig rÃ©pát adtak a szõrfÃ©rges lónak (hegyesfarkú lógiliszta - *Oxyurus equi*) is, s az elhajtotta.

46.(!) *Beta vulgaris* L. var. *conditiva* Alef.; cÃ©kla, piros cÃ©kla, verescÃ©kla. A cÃ©klalapi kÃ©lõleg â€žkelisâ€œ-re tÃ©ve g (?) hatású. A reszelt cÃ©kla cukrosan, ecetesen vÃ©rtisztító (?) Ã©s vÃ©rpótlószer (?). Emeli a vÃ©rnyomást is (?).

47. *Betula verrucosa* Ehrh; nyír, nyírfa, fehÃ©r nyírfa. A helyi nÃ©pi nÃ©vÃ©nygyógyászat legismertebb Ã©s legsÃ©lesebbkÃ© felhasznÃ©lása faja. Úgy ember-, mint az állatgyógyászatban fája, leveles ága, levelei, kÃ©rge Ã©s a â€žviricsâ€œ nÃ©ven ismert tavaszi nÃ©vÃ©nyi nedve hasznÃ©lított. ElÃ©getett fájából nyerik a nyírfahamut Ã©s leveles ágáiból (mÃ©g a száraz seprûbõl is) a nyírfa ágolajat, nyírfaolajat, seprûágolajat. Az utóbbi úgy kÃ©szÃ©lt, hogy az ágat elÃ©gettÃ©k, s szenes felÃ©t a vashoz pl. a fejsze Ã©lÃ©hez vagy kÃ©t tányÃ©r kÃ©zÃ© nyomták így kicsapódott, olajos párlat rakódott le. A â€žviricsâ€œ- nedvkeringÃ©s idejÃ©n csapolták le, s vagy a gyÃ©kÃ©r alá ásott gÃ©rdÃ©rbe tett vagy a fa tÃ©rszÃ©re szerelt kis csatornás lefolyó vezette a felÃ©gített edÃ©nybe.

E nÃ©vÃ©nyi termÃ©keknek változatos felhasználása terjedt el a helyi ember- Ã©s állatgyógyászatban. A nyírfahamut olajjal keverve orbáncra (+) kentÃ©k. A nyírfaágolajat (+) ekcÃ©ma (+) Ã©s epsemereg (+) gyógyítására hasznÃ©lták. A láb izzadása (+) ellen a lábujjak kÃ©zÃ© nyírfalapit tettek. Hajhullás (+) megakadályozása cÃ©ljából tavasszal, amikor a nyírfa kezdett levelezni, a kalapot vagy sapkát friss nyírfa levÃ©llet szedtÃ©k meg, fejre tettÃ©k, s így aludtak tÃ©bb Ã©jszakán. Rongyba gÃ©ngyÃ©lgetve a lábra csavarva a sós nyírfalevÃ©l borogatás jó reumaellenes (+) szer. FûzfakÃ©reggel Ã©sszefõzve leveleibõl reumaellenes (+) Ã©s vizelethajtó (+), vesekõoldó (+) teát kÃ©szítettek. A viriccsel fejet mosva hajhullást (+) gyógyítottak. SzÃ©kÃ©sek (+), pattanások (+) szere szintÃ©n a nyírfalÃ©, a virics. A fÃ©lfájáskor (?) fÃ©lbe cseppentettek, szilikózis (?) Ã©s vesekõ (+) esetÃ©n szintÃ©n viricset ittak.

A nyírfa állatbetegsÃ©gek elleni felhasználása is Ã©ppen ilyen gazdag. A hólyagkÃ©kkõvel, avas hájjal kenõccsÃ© kevert nyírfahamu sertÃ©sorbánc ellen hasznÃ©latos. A nyers Ã©s szárított nyírfakÃ©regbõl fõzÃ©tt tea gyomormenÃ©s esetÃ©n jó a tehÃ©nnek. A seprûágolaj faggyúval Ã©sszekeverve a varas (rÃ©hÃ©s) tehÃ©n gyógyszer. Az orbáncos tehÃ©nt, kecskÃ©t szintÃ©n nyírfaolajjal kenik. nyírfalapit zÃ©liden fogyasztva a juhból elhajtják a sárvizet.

48.(!) *Brassica oleracea* L. convar. *capitata* (L.) Duch; fehÃ©r káposzta, káposzta, fejes káposzta. A nyers káposztalapit Ã©gÃ©sre (?), fájós fejre (?) borították, hûtÃ©tte azt. A sós káposztalapit fagyott testrÃ©szre (?) borították, jó volt eredÃ©sre (?) is. A â€žkáposztacikátâ€œ gyomorsavpótlókÃ©nt (?), szÃ©lhajtókÃ©nt (?) alkalmazták. KáposztalÃ©vel fÃ©rÃ© rÃ©hÃ©s (rÃ©hatka â€œ *Sarcoptes scabiei*) (?) testtájÃ©kot. Vízrel váltogatva inni jó hashajtó (?). GyomorÃ©gÃ©s esetÃ©n (?) tÃ©dõbaj (?) ellen, tÃ©dõerõsítõkÃ©nt is hasznÃ©latos.

A káposztaléccel olajat keverve adják a tehen gyomorszájára és a juh felfúvódása esetén. A hólyagkökőpor káposztaléccel feloldva, három napig ételve a ló varasodása esetén lemosószer.

49.(!) *Caltha palustis* L.; gólyvairág, mocsárvirág, sárgavirág. Leveleit borogatóként ézrehomea (?) ellen használják. Virágjából származó hűgés (?) és mellhártyagyulladás (?) gyógyítására főznek teát.

50. *Cannabis sativa* L.; kender. A virágos kenderből készült tea levélben hajhullás (?) mosták a fejet. A kendermagot megőrve, megfőzve, rongy készítésénél nem szerves borogató gyulladás (?) esetén. Kendermagból készített olajjal ételmezesedéskor (?) jó volt főzni. Kendermagból sós vízben megmártva térdgyulladás (?), míg bárányfaggyúval mellhártyagyulladás (?) esetén használták. A hiedelem szerint kendercsermával, ha a ézfűkánta (sármárics, szemrics) jól megkengették, s a csermát kő alá vagy csepegő alá tették, amíg a cserma elrohadt addig a fűkánta is elmulasztották.

Állatgyógyászatban megőrt, megszárt, vízben elkevert magját a tehen gyomorgyulladására ellen használták. Az avas hájjal gyúrt kenderpelyvét a ló zablájára készítették kehe ellen. Kenderpelyvét fűnek és készítésbe kevés sót keverve nyaltják a ézmetelyes (májmetely é Fasciola hepatica) juhval, kihajtja belőle. Kendermagot és lenmagot etetve a gyógyították a ézsárvizet, felitta benne a sárvizet.

51. *Capsella bursa-pastoris* L.; pásztortáska, sulyokfű, táskafű. A fűvel feletti részéből főzött teáját szívfájás (?) ellen, szíverősítő (?) szerként használták. Jó volt, mint belső vérzést csillapító (+) szer, s a hányás zavarai (?) esetén. Tea készült sárgaság (?) ellen belőle.

52. *Capsicum annuum* L.; csipős paprika. Var ellen (?) bűzvirágból, disznószírból, csipős borsból és csipős paprikából készült ír. A keveréket három napig ételték, s estenként a beteg ember testét kenték vele. A tűzbe szórt piros bors fűstje megőlte a poloskát (ágyi poloska é Cimex lectularius) (?). A hegyes paprika (var. longum) levélvel szintén poloskát irtottak.

Paprikás zsírral a tetves disznót és tyúkot (disznótét é Haematopinus suis és készítésénél tyúktét é Menopon gallinae) kenik. A paprikás-foghagymás étel ézgelesztés kutyának. A paprikás szalonnakockát tyúkvér esetében etették a baromfival, s jó volt májbetegséggel.

53.(!) *Cardamine amara* L.; vízitorma. A nyakra borogatásként készíttve szünteteti a fejfájást (?).

54.(!) *Carlina acaulis* L.; bábakalács. Gyűkeréből főzött tea fojlás (?) ellen használatos. Virágzatát fojlás és származó hűgés (?) esetén tea formájában készítették el.

55. *Carum carvi* L.; karménymag, keménymag, vadkapor. Gyógyteája gűrcsoldó (+), hasfájás elleni (+) hatású. Pergelt cukorból és ésszetőrt karménymagból készült szirupja hűgés-csillapító (?). Úgy tartják, hogy teája, levele jó v (?) és tejelválasztó hatású (?).

A vadkaporból teát gyomormenés esetén itattak a tehenel.

56. *Centaurea cyanus* L.; búzavirág, gabonakök, gabonavirág, kök búzavirág. Gyomormenés (?) ellen készült tea belőle. A tea vízajtó (+) hatású.

57. *Centaurium pulchellum* (Szv.) Druce, *Centaurium umbellatum* Gilib.; ezerjófű. Népies névhez illően nincs olyan szerv vagy betegség, mely ellen ne volna használatos. Bőrbetegségek (?) esetén levelét borogatásra használják, keserű teáját ételvágycsinálónak (+), de használatos készítésű gyomor- és bélbetegedések gyógyítására is (+). Máj- és epefájás (?) esetén is használják. Torokfájás (?), fojlás enyhítő (?). Vesetisztító tea készült belőle (?). Jót tehet cukorbeteg (?) esetén is.

Halalófüvel keverve teájuk jó a tehennek ézvérhúddása-kor.

58.(!) *Cerasus avium* L. Mnch.; cseresznye, cseresznye. A tehen vesegyulladására, ézvérhúddására és esetén száraz petrezselyemzűddel és kokozakórával ésszefőzve addig adják, míg az állat vizelete megtisztul.

59. *Cerasus vulgaris* Mill.; meggy, meggyfa. A meggyzáróból főzött tea vízkórság esetén vizelethajtóként (+) használatos. Az aszalt meggy hasmenés (?), vérhas (?) ellen fogyasztható.

60. *Ceratonia siliqua* L.; Szentjános-kenyér. Megőrt magjából teát hasmenés (+) ellen használták régebb. Bolti áruként vásárolták.

61.(!) *Chaerophyllum bulbosum* L.; baraboj, fűldi mogyoró. Tavaszi gyermekcsemege. Ha sokat eszik belőle az ember, hashajtó (?) hatását megőrzi.

ézfűkánta (gumója) a disznó készítésbe dugva mindenféle betegséggel ellen jó.

62. *Chelidonium Majus* L.; dŕŕgfŕ, kutyatej, kutyavirág, vŕrejáró. Kŕlsŕleg a ŕzfŕkŕnŕ-t kenik vele, s elmŕlik (+). Tea sŕrgaság (+) ellen hatásos.

A zsákba varrt vŕrejárót ŕs fŕldi bodzát borogatókŕt használják a tehŕn lábcsavarodása esetŕn. A kutyatej virágjából szájos folyadŕk kŕszŕl a tehŕn indaganata mosására, de ezzel a lŕvel ŕntŕzik a juh ŕs kecske fŕjós kŕrmŕt is kŕrŕmfŕjáskor.

63.(!) *Chenopodium bonus-henricus* L.; lŕdeper, Pusztapŕter lapi. Piros bogójával a ŕzfŕkŕnŕ-t kenegetik (?).

64.(!) *Chrysanthemum balsamita* L.; Boldogasszonylapi. Levelŕt mŕzzel ragasztják a kelŕses sebre (?). Májbetegsŕg (?) ŕs sŕrgaság (?) elleni tea kŕszŕl kŕjából.

65. *Chrysanthemum vulgare* (L.) Bern.; Jŕzuslajtorja. Virágzatából epekŕhajtó (?) ŕs fehŕrfolyás (?) elleni tea kŕszŕl.

66. *Cichorium intybus* L.; katánkŕró, ketánkŕró, ketránkŕró, kŕkvirág. Kŕkvirágos kŕjából gyomorfŕjás (?), gyomorfehŕly (?) elleni tea kŕszŕl. A máj ŕs epe mŕkdŕsŕre (+) jŕ, felhasználható. A pajzsmirigygyulladás (?) esetŕn is javallják.

67. *Cinnamomum zeylanicum* Niees; fahaj, fahŕj. Megtŕrt porát orrvŕzŕs csillapítására (?) használták. Felszipantják. Bolti ŕru.

68.(!) *Cirsium arvense* (L.) Scop.; szamŕrcsipke. A szamŕrcsipke gyŕkerŕből fŕtt tea fojlás (?) ŕs szamŕrkŕhŕgŕs (?) esetŕn használatos.

69.(!) *Citrus aurantiacum* L.; narancs. Hŕjából fŕzŕtt tea hŕnyás (?) ellen használatos.

70.(!) *Citrus limon* Burm.; citrom. Levŕt kŕlsŕleg tojással ŕsszekeverve pattanás ellen (?), bŕszŕzság ellen (?) kenik. A szeplŕ ellen hŕvirŕgszirommal egyŕtt borogatják (?) a bŕrt, a mŕh ŕs darázs, illetve a ŕszunyákŕe (esŕhozó pŕcsike ŕe“ *Haematopoda pluvialis*) csipŕsekor kentŕk a csipŕs helyŕt, s nem viszketett (?). Œtvŕgycsináló (?) hatása van. tŕbb levet fogyasztva elhízás ellen (?) is jŕ. Az olajos-citromos levet a máj- ŕs epefŕjás (?) esetŕn alkalmazták. Csuklŕskor jŕ a szŕjba cseppenteni (?).

71. *Coffea arabica* L.; babkŕvŕ, kŕvŕ. Œrŕlt magjából a ŕzbabkŕvŕbólŕe vŕrnyomást emelŕ hatású kŕvŕ fŕ (?). B

72.(!) *Coleus blumei* Benth.; csihŕnvirág, Jŕzusvŕrevirág. Sebre tapasztják (?).

73. *Convallaria majalis* L.; gyŕngyvirág, kerti gyŕngyvirág. Teája lŕzcstillapító (?), mandulagyulladás (?) ŕs tŕdŕgyulladás (?) esetŕn használják. Szŕvnyugtató hatású (+), csak hŕrom szŕlat szabad fŕzni tenni. Teáját fŕlfŕjás (?) esetŕn mosó, ŕblŕgetŕ szerkŕnt használják.

74. *Convolvulus arvensis* L.; fulŕklapi, fulŕklapi, fuvŕklapi. Az aratŕskor elvŕgott ujj sebŕre fuvŕklapit tettek vŕrŕst csillapító (?).

75. *Corydalis cava* (L.) Schw. et. K.; szŕgomba, szŕvgomba. Fŕld alatti gumóját hŕrom napig vízbe áztatva a leve szŕverŕsítŕ (?) hatású, jŕ fojlás (?) esetŕn is. Savanyŕtejjel ŕsszefŕzve ŕszŕvrohamŕe (?) ellen használható.

76. *Coryllus avellana* L.; mogyoró, mogyorófa. Levelŕből kŕhŕgŕs (?), termŕshŕjából vŕrnyomás elleni (?) tea kŕs termŕs csonthŕjának csonterŕsítŕ (?) hatást is tulajdonítanak. Az ŕsszetŕrt, tejszŕnnel kevert mogyoróbŕlpŕp jŕ a kelis eredŕsre (?) ŕe“ ŕrleli azt.

77. *Crataegus oxyacantha* L.; galagonya, istengyŕmŕlcs. A virágzat vagy a piros bogyói teája vŕrhas (?), sŕrgaság (?), fojlás (?), kŕhŕgŕs (?), magas vŕrnyomás (?), ŕrelmeszesedŕs (?), cukorbaj ellen jŕ. Az istengyŕmŕlcsŕből kŕszŕl tea szŕverŕsítŕ (+), idegnyugtató (+) hatású.

78.(!) *Cucumis sativus* L.; uborka. Az uborkahŕjjal borogatott arcról eltŕnteti a szeplŕket (?), a homlokra ragasztott uborkahŕj a fejfŕjást csŕkkenti (?). A sŕs uborka gyomorsav hiŕny esetŕn jŕt tesz (?).

79.(!) *Colocynthis citrullus* (L.) Ktze. dinnye, gŕrŕgdinnye. Hŕsos levele vízajtó (?), vesetiszítŕ hatású (?). Kedvelt piaci termŕny.

80. *Cucurbita pepo* L. var. *oblonga* Wield.; tŕk, fŕzŕtŕk. Az ŕhŕre fogyasztott tŕk mag bŕlfŕreg (?) (orsŕgiliszta ŕe“ *A. lumbricoides*), ŕzgelesztaŕe ellen jŕ (?). Teája májbetegsŕg (?) ŕs vesegyulladás (?) alkalmával használható.

Az aprŕra megtŕrt, hŕjastól megpergelt tŕk mag negyed liter tejben feloldva a tehŕnnek a szŕjába tŕltve jŕt tehet, ha nem kŕrŕdik, vagy gyomorgyulladás van.

81. *Cydonia oblonga* Mill.; birsalma. A birsalmából készült szirup hűtőszobában (?) esetében jó. A helyszínen nem termesztik.

82.(!) *Daphne cneorum* L.; cserevirág. Női nemi szervek gyógyítása, rendetlen vérzés (?) esetében virágzatából főzött tea használatos. Védett növény. A Garadosban terem.

83.(!) *Daphne mezereum* L.; farkashárs, vadboroszlán. Kéregéből főzött teával borogatták, a bimbókat a fájós fogat (?). Ágaiból, kéregéből a ézrehomásé testet, testrészt borogató, fűszert fűrdőt vesznek (?).

84.(!) *Daucus carota* L. ssp. *sativus* (Hoffm.) Hay.; murek. A reszelt murkot hőre fogyasztva gilisza ellen (?) használták. A murekből főtt szirup hűtőszobában (?) hatású. A sárgaság (?) ellen alkalmazták. Orvosságot: a murek belét kifűrték, belevizeltek, és 2-3 napig fűstre tőve tartották majd a vizeletet megitták, s a murkot megették.

Az olajjal összekevert murkot kehe esetében etették a lóval. Éhre állították fokhagymát és reszelt murkot etettek a ézgelesztásé disznóval tápszerrel.

85. *Delphinium consolida* L.; kék sarkantyú, szarkaláb. Teája szívfájás ellen használatos (?).

86.(!!) *Echium vulgare* L.; gyászpírító, gyászpirtusz.

Kórójából lábfájás, bőrkavar ellen készült lemosó szer a teheneknek.

87. *Eryngium planum* L.; kék kiringó. Hűtőszobában (+) tea készült a kórójából. A helyszínen határában nem terem.

88.(!) *Eugenia caryophyllata* Thumb.; szegfűszeg, szekfűszeg. A szekfűszeg éz gombjáté lyukas fogba tőve szűnteti a fogfájást (?). Megőrzi, teának elkészítve magas vérnyomást csökkentő (?) hatású. Bolti fűszernövény.

89. *Euphorbia amygdaloides* L.; halalófü, halolófü, halálűfű. Egyike a leghasznosabb növényeknek. Seb, vágásra, zúzódásra, daganatra tapasztva jó hatású. Levélben fűszert a ézvízesé lábát (?), s az aranyór (?) űűrdőjával javallják. Az égett testrészt (?) szintén locsolták a halalófü levélvel. Teája hastífusz (?) ellen használatos.

Az állatgyógyászatban is ismert, sok hasznosítású növény. Készítenek sebekre teszik vagy levélvel locsolják. A farkas harapta seb és a medve ézcsabodásé legjobb orvossága (a teheneknek). Tehenek juhnál a rőmfájást locsolják levélvel. A járom által feltűrt nyakat (tehenek), jágbevágott lábát (ló), patkó által leváslott rőmfájást (ló), a hasított sebeket (általános) mind-mind e növény levélvel locsolják. A ló vörmegezes sebet is mossák vele, s ezerjófű halalófü tea keveréket itatnak a ézvárhuddóé tehenekkel.

90.(!) *Euphorbia cyparissias* L.; kutyatej. Szárából kifolyó éz tejeté (latex) ézfűkőre kenik, s elműlik (?).

91.(!) *Fagus sylvatica* L.; bék, békfa. A megszáritott, megtűrt békfa kéregét teának főzve gyomormenés (?), vérhas esetében (?) itatták. Leve jó volt eredést (?) locsolni is. A békfahamuból főzött lúggal fejet mostak hajhullás (?) ellen. Fűrdőképp felhígítva vízzel bőrgomba (?), var (?) és rőh (?) ellen használták.

Az állatok kezelésében is hasonló esetben alkalmazták. A porrá tűrt, száritott békfa kéregét puliszkaliszttal megpirítva száron, más esetekben lósósdival vagy vörfűvel társítva itatták gyomormenés, vérhas esetében é jó gyomor hatású. Lúgával a varas tehenet, lovat, a gyapjú lenyírta után pedig a juhot mosták le, locsolták. A ézbékfahájé, olajos terekbúza és békfalapi kevertét megvágva etetik a kehes lovat.

92.(!) *Ficus carica* L.; tengerifüge. Megvágva, nyállal áll összekeverve kelisre tűtűtűk, kifakasztotta azt (?). Ritka bolti csemegeként ismerik.

93.(!!) *Fragaria moschata* Duch.; fűldi eper. Gyűkeres-leveles szárát vadpetrezselyemmel teának megfőzve a tehenek gyomorsájáé esetében rővidesen hatása van. Akkor is jó, ha a marha nem vize, ézelakad a vizeé.

94. *Fragaria vesca* L.; berkeper, eper, erdei eper, szamóca. Leveleiből gyomorfogó, hasmenés elleni (+) tea készült. Májbetegeknek (?), vérhas- (?) és cukorbetegeknek (?) is hasznos lehet.

95.(!) *Fuchsia hybrida* Voss.; csengős fukszia, fukszia. A fukszialisit sebre teszik borogatóként (?).

96.(!) *Galanthus nivalis* L.; hóvirág. A hóvirág szirmai citromlével keverve esetenként a szeplős bőr (?) kezelői. Felhasználták gőrcsoldó (?) teaként is.

97.(!) *Galium aparine* L.; arankaragvány, ragadványvirág. Indáját teának megfőzve ézhajhullástólé (?) mosták a fejet.

Levélvel félártszik a téhon szájfájását is.

98. *Gentiana asclepiadea* L.; epefű. Májbetegségek, epefájáskor teáját használják (+).

99. *Gentiana lutea* L.; dancia, danciagyökör, dancuragyökör. Levelének teája és a dancialapi köz- és lábdagadás (?) esetében használatos. A danciagyökör tea átvágycsináló (+), gyomorfájás ellenes (?) hatású, jó fojlás (?) ellen is. Magas vérnyomás (?) ellen csak borban kiátatva jó. A gyökér és a félártsziket egy napig vízben áztatva dohányzás (?) ellen jó illogatni.

A téhon gyomormenőse, puffadása esetében danciagyökér etetnek a beteg állattal. Kámfor, timsó és danciagyökör szeszes kivonata jó bedőlésszerű szer a disznó orbánca ellen. A sárga tárnics vödött névény. A Nagybagyos, Á-csöm sziklavápaiban, Fehérmézőn él.

100. *Helianthus annuus* L.; napraforgó. Olajos magvait embernek és állatnak hashajtószerként etetik (?). A kipréselt olaja írek, kenőcsök, de más szerek keverő keze is.

101.(!) *Helianthus tuberosus* L.; tőrtőpa. Tejfélel és lenmaggal pépet készítenek, s így rakják a kelisre (?).

A reszelt tőrtőpagumó tejbe téve, szőtt vászonon elterítve, kicsit megsózva a ló kelisre hasznos. Este, ha ráteszik, reggelre kifakad. Ma már ritka gyermeksemege.

102.(!!) *Helleborus purpurascens* L.; pa-ponygyökör, paponygyökör, paponygyökör, pa-ponygyökör.

A névény a helyi állatgyógyászatban, köztársaságban a disznók betegsége esetében használatos. A kehes lónak papongyökér húztak a szágyőbe, az odahúzta a gennyet, s kicsepegett. A gyökér a tormával, főzőolajjal, tojással és cukorral szeszekavarva itatják a kehes lóval. A fejfájás, fej megdagadása, agyhártyagyulladás (?) vagy a disznó bármilyen betegsége esetében papongyökér húznak a szágyőbe. Ha használ, a fél megdagad, a befűzős helyen megfeketedik, majd az elhalt rész kiesik. Patkányirtásra is használják. A gyökér megtérve liszt készíthető keverik. Így a patkányt, vagy más rágcsálót meg lehet éztetni, márgezni.

103.(!) *Hordeum vulgare* L.; árpa. Zsákban, zacskóban megmelegítve a félőtmirigygyulladásra (ézmumusé), fájós fél (?) tették. Az árpasér jó vízkórság esetében (?).

104.(!) *Hydrangea opuloides* (Lam.) C. Koch; hortenzia. Levelét seborogatóra használják (?).

105. *Humulus lupulus* L.; komló. A ézkomlóvirágot (tobozszerű virágzat) altató (+), idegnyugtató (+) teának főzik.

106. *Hyoscyamus niger* L.; belénd, beléndlapi, belindkoró, bálónlapi. Leveles szárát szeszezúzva, megfőzve gennyes sebre (?), ézkelisreé (?), féltsre, daganatra (?) teszik borogatóként. Timsóban megfőzve fogfájásra (+) használatos áblégetőszerként. Magját is a fájós fogba teszik.

107. *Hypericum perforatum* L.; vörfű, orbáncfű. Készíthető ges, készíthető névény. Kórójának levél és körsi se ekémára (?) borogatóhoz használják. Szemborogatónak is jó a teája (?). Az emésztőszervek megbetegedései, hasmenés, vérhas, gyomorégés és bélgyulladás esetében isszák (+). Jó hatása van a máj működésére is (+). A (agyvérés) esetében is használatos (?).

Az állatgyógyászatban teáját vagy más névényekkel mint lósódi, szulfú szeszezúzva gyomormenés, gyomorgyulladás, vérhas esetében használatos téhónek, lónak, juhok. A megszakadás esetében jelentkező ézhóruddá is gyógyítják vele.

108. *Hyssopus officinalis* L.; ezsóp. Leve szemgyulladás (?) esetében borogatóként jó. Kórójából hűs (+) ellen készíthető 1978-ban Csíkszentdomokosról kivesszett.

109.(!) *Inula britannica* L.; névénygyökör. Virágos szárából készíthető st, égcsőfájdalmat (+) szántető tea készíthető.

110. *Iris germanica* L.; kökliliom. Gyökértársat megtisztítva a csecsemőknek adják fogínyerősítő (+) és szájpenészt gyógyhatása (?) végett.

111. *Juglans regia* L.; dió, diófa. Leveléből főzött tea hajhullás, korpásodás (?), orbánc (+), átvágytalanság (?), de főleg mint hasfogó (+) és torokblégető (+) szer jelentős. Ágyba téve bolhaűző hatású (?). Zöld termésburokát készíthető (+) és torokblégető (+) tea készíthető, míg a száraz csonthéjas termés héját csonterősítőként (?) használják fel. Ásszetérve, megrágvá ézkelisreé (+), eredésre (+) jó. Altató hatást (?) is tulajdonítanak a magoknak. A magból forró vassz kinyomott ézsirté bőrgomba (+) ellen kenik a bőrre. A dióolaj (pác?) hajhullás (?) esetében jó bedőlésszerű szer.

112. *Juniperus communis* L.; boróka, borókafenyő, borsfenyő, borsika. A borsikabogyóból készült tea főleg húlósos betegségek esetén jó. Így a zehoma (+), rekedtség (+) (amely megengedi a beteg hangszálatát), torokfájás (+), nátha használatos. Puffadás esetén gárcsoldó (+), de vizelethajtó (+) hatása is ismeretes. Keserűn fogyasztva elhíjasodás, elhízás (?) esetén javallják. Ágait, bogyóit előgetve fertőtlenítésre (?) használják főként a rővön.

Állatoknál megvágott gyökérből főzött levét megszakadás, a zrvárhuddás, a vrvizelés esetén használják a felgyógyítására. A zabkő borsfenyőmagot keverve indulás előtt etetve jót tehet a száraz kehes lónak.

113.(!) *Lactuca sativa* L.; fejes saláta, saláta. A salátaleves gyomorégésre (?) és gyomorsavpótlóként (?) használatos, mint gyógyhatású növény.

114. *Lamium album* L.; árva csalán, árva csihán, fehér csalán, lágy csihán, láscsihán. Későleg levelét sebre tapasztják (?), a fagyott testrészeire is fagyás ellen (?), a zvizóra borogatására (?), aranyóra (?) főrdőre használják fel. Virágjából idegnyugtató (?) tea és kőhőgős, húlós (+) elleni bletőszer készült. Használják fehrőfolyás (?) esetében is, mint lemosó folyadékot. Gyökerek főzete szamárkőhőgős esetén jó (+). Vízhajtó (?) hatását is számon tartják.

115.(!) *Lathyrus vernus* (L.) Bernh.; borsóberek, tarkaberek. Virágait szilikózis (?) ellen főzik teának.

116.(!) *Laurus nobilis* L.; babó, babó, babórelv. Leveléből főzött tea húlós (?), a dióhéjjal és pergelt cukorral folyadék, tea kőhőgős (?) ellen jó. Bolti fűszernövény.

117. *Leonurus cardiaca* L.; gyngyaja, gyngyalja, gyngyajak, szúrós gyngyaja. Virágos, leveles szárából főzött tea szívbetegnek (+) használatos. Szívastma, fojlás esetén, de szívnyugtatóként is használatos. Pajzsmirigynek szintén jót tehet (?).

118. *Levisticum officinale* Koch.; leostyán. A leostyángyökére magára fogyasztva, teának megfőzve vízelhajtó (+), epetisztító (?) hatású. Teája a relmeszesedés, magas vérnyomás (+) ellen is felhasználható. Alkoholmárgeskor jó a leostyán tea (?). Gyökere csihánlevellel összfőzve izzadásgátló szerként (?) ismeretes. Kockára vágva lapijával együtt főzött levét epekő (+) ellen fogyasztják. A leostyánlapi rágva fogfájásra (?) jó.

119.(!) *Lilium candidum* L.; fehér liliom, liliom, Szent-Antal virága. Fehér szirmleveleit szeszebe tőve tartósítják és sebeket (?), pattanásokat (?) borogatására használják.

120. *Linaria vulgaris* L.; mezei tátogató, vad tátogató. Virágos szárának főzetét májbetegségek (+) és a relmeszesedés (?) ellen használják fel.

121. *Linum usitatissimum* L.; len. Házilag a lenmagot megtörve, a des tejjel elegyítve kelésre (+), sebre borogató. a Kelis borogatónak használják a tőpával összekeverve, a des tejfőllel pőpet készítve. A lenmagolaj a bőr felületén kenőgősi sebek (+) gyógyítására jó. A mőzzel készült mag megtörve tődőkaverna (?) ellen jó. A lenmagból készült zúzalok jó hashajtó (+).

A lenmagot sós tárkonnyal elegyítve a tehőn nyelvdaganatára (szájfájás?) használják. A kehes ló legjobb orvossága a lenmagból készült. A megőrt lenmagot a des tejbe tőve a lenmagos kőtőtő kőszítnek a lősebb, a kifakasztására. Édes tej, lúdzsír és lenmag keverőből készült eleggyel kezelik a gyomorgyulladásos lovat. A kehes lónak lenmag olajat tőtnek le a torkán. Ezt főleg a cigányok csinálják, hogy túladjanak a felhízalt, de kehes lovon. A lenmag pogácsát vízben áztatva s a levet a víz helyett a lónak adva jót tesz csitkőkehe esetén.

122. *Lysimachia nummularia* L.; fillőrfő. Leveles szárát a zrehomás tesztészek borogatására használják (?).

123. *Majorana hortensis* Mnch.; majoranna, majorána. Teájának gyomorfogó (?) hatása van, jó májbetegség (?) esetén. Használatos cukorbetegség (?) ellen is. A majoranna polyvaja (száritott zúzalok) felszippanva elősegíti a tősszentőst, fojlástól (?) hasznosított. Ritka, cserepes növény. A hőtőői piacon veszik a Maros megyeiektől.

124. *Malva neglecta* L.; papsajt. Gyökéret megtisztítva gyomorsavtőltengős (?) esetén ettők. Levelét leforrázva rátők az eredőse (+). Korong alakú, lapos termőseit, a a z papsajta-ot teának megfőzve kőptetőszerként (?), gyomormenő ellen (?) és őrtágitóként (?) használják.

125.(!) *Malus pumila* Mill. var. *domestica* Brokh.; alma, almafa.

Az alma jó vitaminpótló győmőncs. A főzött almacikkel sūrolva, s azt a csepegő alá ásva, mire elrothad, a a z főkőncs elműlik, tartja a hiedelem. A sőlt alma vőrhas (?) ellen jó. Hőjét megenni a zmejfájás-ra hasznos. Az almaecet mőz őtvagycsináló (?) hatású, vízzel keverve elhízás (?) ellen hasznos, de bőlggyulladás (?) esetén is hatásos lehet.

Az almalapit száraz emberganővel, fehér fűzfa a z rőnnel (rothadt fa), bődőkővel együtt főzött őstőőkőnt és tőve a lő kehe ellen használják. A disznó gyomorgyulladása, gyomorsőlőse esetén nyers, apróra vágott almát adtak. A

tehén gyomorm rgez sekor borecetet és almaecetet töltenek sz j ba, s almaecettel mosták le a l  sebes lábát is.

126.(!) *Malus silvestris* (L.) Mill.; vadalma, vackor. Savanyú gy m r cs t gyomorsavhi ny pótlására (?) használják.

A vadalma ecet fokhagymás  vel j  bed rzs l  szer, ha a disznó belázasodik, megcs m rlik.

127. *Matricaria chamomilla* L.; kamilla, sz kf . A legáltalánosabban használt háziszser. Borogat sra, p rl sra általánosan használatos. A b r k l nbn z  sérülései, betegségei eset n k ls  lemosószerként, mint pattanás (+) arc, bőrszárazság (?), (csih nl vel egy tt) fejevizket s (?), hajhullás (szesz s kivonata) (+), sebek (+), eredés (+), égési seb (+), kiütés (+), himlő (?) eset n és izzasztószerként (?) egyformán hatásos szer. Az  r kszerve f lgyulladásos állapotaiban kit n  gy gyn ny. Így a szemgyulladás (+), csip z s (+),  z rpa e eset n borogat szerk nt, szárazon  zkamillap rn nak e elk sz tve f lf j s (+) enyh s re alkalmazott. A tápcsatorna gyulladásos megbetegedései, mint a gyomorgyulladás (+), vagy gyomorm rgez s (?), csemer (?), s rgas g (+) ellen is hatásos. Kisgyermeknél szájpenész (+) ellen  bl get szer, az aranyereseknek  lf rd  (?) készítésére alkalmazott n ny. Javítja a h gyh lyaggyullad st (?), s használják a feh rfoly s (?) lemos szerek nt is.

A tehén v rhasa, s a disznó gyomors l se eset n is próbálkoznak adagolásával tea formájában. A baromfiaknak iv v z be t l tik, a tyúkoknak teak nt adják, ha a tarajukon valamilyen változást észlelnék.

128. *Melissa officinalis* L.; citromfű. Kórójából f z tt teáját m jbetegs g (?) eset n használják.

129. *Melittis melissophyllum* L.; dobrog nlapi. Torokfájás (?) eset n j   bl get  tea k sz l belőle. Ritka n nyfaj, Ny ros kasz l in terem.

130. *Mentha crispa* L.; fodormenta, fodorminta. Izzaszt  (?) tea k sz l belőle. Általában az emésztőkészülék és légzőkészülék betegségei eset n használatos. Így gyomorgyulladás (+), m j f j s (?), epeg rcs (+)  s hasmenés (?) eset n használják fel. K ptet  hatása miatt a dohányzásról való leszoktatás (?) egyik szere. A légzőkészülék megbetegedései közül k h g s, torokfájás, fojlás, t d gyulladás, h l ses betegségek (?) ellen javallott. J nak tartják húgyhólyaggyulladás (?) eset n is. Idegnyugtatk nt is alkalmazzák (?).

131.(!!) *Mentha longifolia* L.; lómenta, l minta, vadfodorminta.

Az állatgyógyászatban torokgyík elleni f zet k sz l belőle a disznónak.

132. *Mentha piperita* L.; borminta, borsmenta. H l ses megbetegedések esetében j , s így k h g s (+), torokfájás (+) ellen isszák. H s t  (+), k ptet szer. Leveles ágait l bf j s (?) eset n borogatásra használják. Jó májbetegségek (+) gyógyítására is.

133.(!) *Mentha viridis* L.; k mformenta. Teája k h g s (+) ellen és g rcsold  hatásától fogva hasfájás (+) ellen j . Jó h s t  (+) hatása van.

134. *Morus alba* L.; eperfa, fehér eperfa. Cukorbetegség (+) eset n k sz l tea leveleib l. Vértisztító (?) hatású. A faluban nem terem.

135.(!!) *Myricaria germanica* L.; tamarikusgy k r, tamariska. Megsz r tott gy ker b l gyomormenés ellen tea f zhet  teheneknek. Az Olt porondos-f ves helyein (G lk t-pataka) található.

136.(!) *Nerium oleander* L.; oliander,  liander. Leveleit gyulladásra tapasztva (?) alkalmazzák.

137.(!) *Nicotiana tabacum* L.; doh n, dohány, tub k. Sz r tott levelét épen, vagy porrá mor-zsolva használják fel. A  zszivarat e megf zik, s lev vel mossák a fejet, hajhullás, hajmoly (?) ellen. Doh nyt r gtak, s a levét a f j s fogra vett k (?). K v r embereknek elh zas eset n (?) ajánlják a dohányzást. A m zes doh nylapi hatásos borogat k nt oldalborda t r s-kor (?), de cserélgetve mellh rtyagyullad skor is (?). A kiáztatott doh nylev vel bespricelt  gyb l elmenekülnek a bolhák (?). Z szp val  sszef zve pedig, k posztal vel elegyítve, 3-4 napig  relve a fejt t (fejt t  e "Pediculus capitis") (?) ellen k sz lt lemos szer. Ekc m s b r (?) kezelésére készített kever k,  r összetételéből hasznos szer a doh nypor.

Az állatgyógyászatban a doh nyl  itatása hatásos, ha a tehén  zmegf jja magat e vagy ha  zmeg ll a k r je e. Doh nypor és  sszet rt s  elegy t a szemh lyagos l  szemébe f jj k. A doh nyl  a varas l  lemosására is alkalmas. Ty kv sz, m j f j s eset n doh nyl vel itatták a tyúkokat.

138.(!) *Olea europaea* L.; maszlina, olaj-bogyó. Gyomorégés (?)  s gyomorsavt lteng s (?) eset n jót tesz a maszlinabogy . Bolti csemege.

139. *Orchis morio* L.; baszapurdi, purdivir g. Földalatti gum i megszárítva, porrá t rve, tejbe t ve kábitó erejű (?)

folyd k. Lányoknak készítik nemi izgat szernek (?).

140. *Origanum vulgare* L.; erdei majoranna, szujf , szulf , szurf . Egyike a legismertebb növényeknek. Teáját gyomorf j s (?), hasmenés (?), v rhas (?) eset n használják. Fulladás (+) elleni használata is ismeretes. Tisztítja a vesét (?).

A tehén és juh esetében szintén gyomormenés, v rhas ellen használatos, sokszor vörfűvel társítva.

141.(!) *Oryza sativa* L.; rizs, rizskása. Hasmenés (?) ellen vízben   sz z     rizsk s t f ztek.

Olajos tejbek s t f znek a gyomormen ses teh nnek és malacoknak.

142.(!) *Paeonia officinalis* L.; bazsarózsa. A virág szirmaib l k sz lt tea vakb lf j s (?) eset n és arany rre (?),  l rd k pp volt alkalmazva. Level b l k sz lt folyd k a láb borogatására szolgál, g r cs k ellen (?).

A virág szirmaib l f z tt teát tehénnel itatták meg   zv rhudd s    (megszakadás) eset n.

143. *Papaver rhoeas* L.; pipacs, piros pipacs. Szirmaib l f z tt tea h l s, nátha (?) eset n j , köhögéscsillapító (+) hatása miatt szam rk h g s (+) ellen használatos. Idegesség (?) elleni teak nt is felhasználásra kerül.

144. *Papaver somniferum* L.; m k. A m kh j teát csecsemőknek altatóként (+) használták. A pergelt m k v rhas (?) ellen hatásos. A s s fürdőbe  l  aranyeresek megm kozt k az aranyeret s   z visszah z dott   .

A tehén borj z skor kij tt borj tart j t megm kozt k s  gy visszanyomt k a tehén testébe. Valószínű összehúzó hatása van (?).

145.(!) *Paris quadrifolia* L.; négylevelű lapi. Egyik közismert és haszn tott, sebtapaszk nt szolgáló faj. Nyílt sebekre, ered sre, gennyh z k nt teszik (?). V r scsillap t  (?) hatása is van.

146.(!) *Pelargonium odoratissimum* L.;  desmusk tli,  desmuszk ta. Level t sebre tett k, gennyh z  (?).

147. *Pelargonium radula* (Cav.) L  H rit.; rec smuszk ta. Megh mozott sz r t fog nyer s t k nt (?)  s sz jpen s ellen r gatj k a kisgyermekkel.

148.(!) *Pelargonium zonale* L.; lizi, muskátli. Sz r t megmosva, szesszel fertőtlenítve v gb lk pk nt alkalmazzák, ha a kisgyermek   zgyomra meg van s lve    (gyomorszorul sa van) (?). Lev t sebre t ve gennyh z k nt (?) használják.

149. *Petasites hybridus* (L.) G.M. Dch.; acsalapi, acsalapu, burusztujlapi. Level t gyullad skor, kelések borogatására (+) használják. Fejre t ve naps r s ellen védekeznek (?).

Level b l f z tt teával itatják   z gus sod s    ellen a juhokat.

150. *Petroselinum hortense* Hoffm.; peterzselyem, petrezselyem. Z ld levele  tv gycsin l  hatású (?). Peterzselyemz lddel dörzsölik a m hcs p st (+), sebre (?) borogatni is alkalmazzák. Gy ker b l vesebántalmak elleni teát készítenek,  gy vesegyulladás, húgyhólyaggyulladás, v zhajt k nt vízkórság eset n (+). A tejben megfőzött, elnyomkodott gyökerét rongyba t ve a vesére borították vesegyulladás (+) eset n. A méhbe feldugva terhességmegszakításra (?) (mechanikai hatás) használták. Magját porrá t rve friss diszn s rral  sszekeverve kenőcsként hajhullás (?) ellen használják.

A tehén gyomorgyullad sa eset n édes tejben f z tt z ld petrezselymet itatták a beteg állattal. A petrezselyemzöldet cseresznyesz rral, kokoz k r val társítva vesegyulladás eset n adagolják, m g az állat vizelete megtisztul.

151.(!) *Peucedanum oreoselinum* (L.) Mnch.; mezei petrezselyem, vadpetrezselyem. Teáját vesegyulladás (?) eset n alkalmazzák v zhajt k nt.

 des tejjel f zet t gyomorgyullad sra,   s ha megáll a k r dz se   , a teh nnek adják. Az állatok sz j t is, ha f j (tejuh), bed rzs l k nt e n v nyel kenik.

152.(!) *Phaseolus coccineus* L.; fehér bivaly fuszulyka. Term sh vely t v rnyom s (?) elleni tea készítésére használják.

153. *Phaseolus vulgaris* L.; faszulyka, fuszulyka, paszuly. Z ld levelét (télen áztatva) fagyásra teszik (?). H vely t vizelethajtó (+) teak nt fekete kokoz val és ny rfalapival egy tt pedig cukorbetegség (?) kezelésére használják. A porrá t rt szemes fehér fuszulyk t magára, vagy cukorral csonter s t k nt (?), angolkór (?) ellen használják. Vízzel megfőzött porát ekcémás test (?) kenésére alkalmazzák.  relmeszed s (?), magas v rnyom s (?) eset n is a f 

fuszulyka por jót tesz. A fuszulykaleves sz hlajt  hatású.

A tehén orb nca eset n pergelt vajfuszulyk b l olajjal keverve pépes kenőcs k sz l, ezzel kenik a sebes állatot. A fagyos fuszulykalapi, a szemes vagy porr t rt fehér fuszulyka ( zfuszulykaliszt e) a  zmete  és  zs rviz e gy a beteg juhoknál.

154. *Picea excelsa* (L.) Carsten.; fenyőfa, veresfenyő. A veresfenyő felhasználása szempontjából egyike a leghasznosabb gyógyhatású fa l knek. Szinte minden részéből k sz l valamilyen szer. Felhasználásra kerül a fa elégetett szene, a nyers vagy szárított k regb l f z tt tea ( zcserl e), a gyanta ( zfoly szurok e és  zveres j l s ( zfeny bojt e), elszáradt t lev l ( zcsereklye e), a lehullott toboz ( zcsal ka e) stb. Több esetben k l  k sz tt kenőcs,  r alapanyagát képezi a folyó- és veresszurok. A fenyőfa sz n  sszet rve és kis darabokban fogya v rhas (?) eset n használatos. A nyers kérget sebre (?) kenve, a k regb l f z tt  zcserl e gennyes sebek (?)   b rzs ross g elleni (?) fürdőzésre volt alkalmazva. A kov sszal, viasszal  sszege rt szurok kelés (?), eredés (?) gyógyítására alkalmas, a foly szurok hasad sos ekcémára (?) m g a veresszurok és m hvi sz, vereshagymal , kovász és f z olaj keveréke orbánc (?) ellen használatos. A csicseri szurok r g sa orbánc (?) ellen használatos. A csicseri szurok r g sa fogtisztító hatású (+). A fenyő újításból, feny bojt  mandulagyulladás (?), fojlás (?) ellen k sz lt tea. Be nt s formájában bélbetegségek (?), v rhas (?) eset n j . Kenyérrel fogyasztva a feny bojt  k ptet  hatású. A feny t kb l ( zcsereklye e) torokfájás (?), torokgyík (diftéria) (?) ellen k sz l tea, melynek vértisztító hatást (?) is tulajdonítanak. A piros term s tobozokb l k sz lt szirup k h g s (+), szilikózis (+) ellen igen hatásos. A csal kal  viasszal, zsírral és juhsav val ken cscs ,  r  keverve a b r kiütése eset n hatásos. A sárgasággal (?) gyanús beteg hosszabb ideig (30 nap) száradó csal k val telt szobába fektett k (aromaterápia) (+).

Az állatgyógyászatban is széleskörűen felhasznált gyógynövény. A feny fak regb l f z tt cserl , esetenként halol f vet is elegyítve a füzetbe, igen jó volt, ha a tehén nyakát felt rte a járom, de a l sebet is jól gyógyította. A veresszurok különböző elegyítő anyagokkal keverve (kovász, b zaderce, tejs n stb.) a sind ses l b  teh n körme közé t ve puh totta a sebet, de jó volt a kisebz   zcsics e kenésére is. A r zpor, v spor,  r lt bors, cukorpor, iv porrá t rve, a d h bog r (n n ke - *Melol proscaraboides* L.) sárga lev vel  sszekeverve, langyos vízzel adagolva a veszett kutyának hatásos szer.

155. *Pimpinella anisum* L.;  nis,  n s. Teáját g rcsold k nt (+), sz hlajt k nt (+) használják, főleg a gyermekek számára. Vizelethajtó (?) hatásért is f zik.

156. *Pinus silvestris* L.; erdei fenyő, l cs, l csfeny . A r gy b l k h g s elleni (+)  s vízhajtó (?) tea k sz l.

157.(!) *Piper nigrum* L.; bors, csip s bors. Fogf j s eset n lyukas fogba t ve sz nteti a f j st (?). A borsos pálinka hasmenés (?)  s  zgeleszta e ellen (?) volt használva. A tűzbe sz rt megt rt bors és csip s paprika füstjével irtolosl k t (?). Különböző anyagokkal  sszekeverve var (?) ellen k sz lt orvosság, kenőcs belőle.

A borsos tejet a juhok  zv r se e (csemer)  s a baromfiak bármilyen betegs ge ellen adják. A pulyka nyakán,   hányja ki a gy ngyeit e, lábukat ecetbe mártják, s 3-4 csip s borszemet nyeletnek le vele. A ty kv sz ellen borsos és paprikás szalonna kockát nyeletnek a beteg állatokkal. A borsos, fokhagymás pálinka j   zgeleszta e elleni hajt szer a disznónak. A kutya veszett ge ellen l. 154.

158.(!) *Pirus sativa* Lam. et Dc.; k rte. Gyümölcse sz hlajt  (?) hatású.

159.(!) *Pisum sativum* L.; borsó. A főtt, s lt meleg bors szemet három napig fogyasztva sikeresen használták b lgiliszta, b lf reg ellen (?).

160. *Plantago major* L.  s *Plantago media* L.; útifű,  tilapi. K ls leg gennyes sebekre,  zkelisekre e (+) tapasztják. Feloldja a  zv r fek lyeket e, borogat sk nt teszik a lábszárra (?). Teája k h g s (+), fulladás (+), torokfájás (?) ellen j .  zBogy j nak e teája idegnyugt t  (?) hatású, tartják.

161. *Polygonum aviculare* L.; pajzsf , parcsf , porcsf .  rd gbord val, kimagzott csih nvir ggal  sszed rs lve teáját v rhas (+), bélhurut (?) ellen használják.

162.(!!) *Polygonum bistorta* L.; r knyakf , s klapi.

Gy ker nek z zat t, de leveles sz r t is te nak f zve a tehenek v rhasbetegs ge eset n adagolják.

163. *Polygonum hydropiper* L.; *Polygonum persicaria* L.; hunyor, hunyorf . Level t  zszuny k e (es hoz  p csile  e“ *Haematopoda pluvialis* L.) csípése eset n d rs lik a cs p sre. Lev t szepl  ellen (?) használják, és sebek borogatására (?).

Az állati sebek egyik legjobb borogat szere, megakadályozza, ki zi a legyek l rv it ( zny vek e) a sebből.

164.(!) Polygonatum officinale L.; medveszőllő. Főzetét a gyenge szem erősítésére (?) használják lemosószerként.

165. Populus nigra L.; nyárfa, fekete nyárfa. Leveles ágait reuma elleni (+) főzetre használják.

166. Potentilla anserina L.; fehérhátú hátlár, libapimpó, libafű, lúdláb, lúdlábfű, pipepimpó. Teája hasmenés (+), gyomorgyulladás (+) és kicsinek bélszűrésére (+) ellen használatos. Főzetét vérzékenységcsillapítónak (+) is használják, sőt a hányás zavarai (?) esetében is ajánlják. Jónak tartják húlést (?), szamárkórhárgás (?) esetében is.

A teának gyomormenés elleni tea készítéséhez főzetéből.

167. Primula veris L.; kakasvirág, kakukkvirág, kankalin. Főzetével daganatot (?) borogatnak. Virágának teája szemet párolni (?) jó. Főleg köhögésnek (+) és köhögésgátló (+), tífusdögyulladás (?) esetében használják. Sárgaság (?), májbetegség (?) esetében is próbálkoznak vele.

168. Prunus avium L.; cseresznye, cseresznye. A cseresznyeszár (terméskocsány) teája vizelet-hajtó (+), vízkórság ellenes (+), vesetisztító (+) hatású. Húgyhólyaggyulladás (+) esetében is felhasználják.

169.(!) Prunus domestica L.; szilva. A nyers szilvát gyomorsavpótlóként (?), míg az aszalt szilvát megfőzve levesen hashajtóként (?) használják.

170. Prunus spinosa L.; kőris, kőris. Savanyú bogyóit hasmenés ellen, hasfogóként használják (+). A helyi kőris ritka, Szedlokán van pár bokor belőle.

171. Pulmonaria officinalis L.; dungó-berek, dungóvirág, tífusdöfű. Leveles, virágos szárából köhögésgátló (+) és légcsőhurong (+) ellen főznek teát.

172. Quercus petraea (Matt.) Liebl.; cserefa, tölgyfa. A szárított cserefa kéreg főzetét kiáztatás lemosására (?) és aranyér főzetre (+) hasznosítják elsősorban. Teáját gúsdózis (?), hasmenés (+) esetében és terhességmegszakítás (szertelen) (?) itták. Leveléből izzadásgátló (?), vérzékenységcsillapító (+) és elhízás elleni (?) tea készíthető.

A kéreg főzete, de a cseremakk is gyomormenés esetében használatos a teának.

173.(!!) Ranunculus repens L.; lantornafű.

Sebek (?) borogatására használják, főleg a lovagnál.

174.(!) Raphanus sativus L. convar. niger (Mill.) D. C.; fekete retek. A gyökeret kifúrva, cukrot vagy mézet tőve bele, fogyasztják sárgaság (?), illetve epekő (?) ellen. A gyökér reszeléke gyomorégés (?), mázzal összekeverve fojlás (?), tormával elegyítve pedig dohányzás (?) ellen használatos. Levét szirupnak elkészítve szamárkórhárgás, cukorbetegség vesekő (?) esetében jó.

175. Rheum raphaniticum L.; rebarbara. Levélnyelét rágsálva hashajtó hatású (+). Gyermekcsemege, de ritka.

176.(!) Rhinanthus alectorolophus (Scop.) Pall.; csengőkóró. Virágos szárát fekete lyes gyomorbántalmak (?) és epe-, illetve májgyulladás esetében használják (?).

177.(!) Ribes grossularia L.; fekete egres. A belőle készült bort gyomorfelesly (?) ellen isszák.

178. Ribes nigrum L.; fekete ribizli, fekete ribiszke. Leveléből májbajra-sárgaságra (?), fojlásra (?) készült tea, vérnyomáscsökkentő (+), vizelethajtó (+) hatású. Bogyós termése vérpótló hatású (+), és csuklás esetében (?) is használatos. A fekete ribizli bora vérnyomást emelő (+), vérpótló (+), vérserzéses esetében (+) hasznosítható.

179.(!) Ribes rubrum L.; piros ribizli, piros ribiszke. A bogyójából készült bor vérnyomást emelő (+) hatású. Úgy tartják, hogy aki vérben (?) volt, annak minél több piros ribizli bort kellett innia.

180. Ricinus communis L.; ricinus. A ricinuszolaj hashajtó (+) hatású.

181. Robinia pseudacacia L.; akác, akácfa, fehér akác. Levelét eredetileg (?) teszik. Az akácfavirágból készült tea húlést (+), köhögésgátló (+) esetében használatos. Még a gyomorműködés (?) elősegítésére és húgyhólyaggyulladás esetében is használják.

182. Rosa canina L.; csipkefa, hecselli, seggvakaró, rózsabogyó, vadrózsa. Jól ismert és hasznosított népi gyógyászat. Fáját először a kicsepegő levéllel kenik a bőrgombás bőrt (?). Levelének teáját, de magát a levelet is köhögésgátló (?) esetében borogatóként használják. A hecselvirág szirmait tejszínnel, szurokkal összekeverve kenőcsként használták.

bőrzsírosság esetén (?). A bogyójából főzött tea vitaminforrás a szervezetnek. Ugyanezt a teát gyomorfájás (?), hasmenés (+) esetén használják. Jó meghűlés, kórházi gát ellen is (?). A szívastma (?) és idegnyugtató (?) hatásán fogva ezek ellen is ajánlják. A bogyó húsát a lyukas fogba töve szánteti a fogfájást (?).

183. *Rosa* spp.; tearózsa, rózsafélék. A szárított rózsaszirmából főzött rózsaméz kisbabák szájpenésze (+) ellen használatos.

184. *Rubus caesius* L.; szeder. A szederlevél teával borogatják az ekcémás (?) bőrt, de vörtsztító (?) és nyugtató (?) hatást is tulajdonítanak neki. A szeder gyümölcséből hasmenés elleni tea (?) készíthető, gyermekeknél enyhén használatos (?). Ritka erdei cserje kőrisnyelvény, Szedloka fejében terem.

185. *Rubus idaeus* L.; málna, mánafa, mánabokor. Leveléből főzött tea lábfájás (?) párolására, a levél maga pedig seb borogatására (?) használatos. A tea átvágyicsináló, gyomorégés, gyomormenés, gyomorsavtúengés és sárgaság ellen is jó (?). A málna gyümölcséből készíthető szirup rekedtség (?) és tödőgyulladás (?) esetén hatásos.

186. *Rumex acetosa* L.; sósdí, sóska. Gyomorsavhiány ellen és dohányzásról való leszokás (?) céljából is fogyasztják.

187. *Rumex alpinus* L.; lórum, nagy lórum. Gyökérét megreszelve, tejbe és kovászba három napig érlelve sárgás folyadék képződik, melyet a röh (+) kezelésére használtak.

Az állatgyógyászatban leveles, kimagozott szárát gyomormenés esetén használják, minden nagy állatnál.

188. *Rumex crispus* L.; lórum, lósósdí, lósózsdí, vad lósósdí. Virágos, kimagozott szárát gyomormenés (+) és vérhas (?) esetén használják.

A lósósdí tea vörfűvel társítva a nagyobb házi állatok legjobb gyomormenés, gyomorgyulladás, vérhas elleni szere (bákkfakreg liszt és ecetes puliszkaliszt keverékével). Levét használják a tödőgyulladáskor is, borogatóként (tehénnek).

189. *Salix alba* L.; fűzfa, pimpófa és *Salix cinerea* L.; rakottya. A porrá tört szárított kreg sebre hintve vörzscsillapító (?). A ékeregé teáját nyírfalevéllel társítva reuma elleni fűrdő (+) készíthető, de jó lázcsillapító (+) hatású. Használják aranyfűrdőnek (?) is. A fűzfalapi, reuma kezelésére (+) alkalmas, a rakottya is! Ugyanez hajhullás (?) esetén is használatos. A ékpimpója (barkavirágzata) szon-re töve s ecettel társítva jó pároló szer nátha (+) esetén szentelt pimpót (barkát) torokfájáskor (?) nyelték le.

Az állatgyógyászatban a fűzfa kregből főtt teát a gyomormegészes téhen itatására, s az éleméresedett lábú bárány és juh lábának locsolására használják. A kehes ló kezelésére használt fűzfapapló és ézfűzfaróna felhasználását l. az 5. és 125. szócikknél. A szentelt pimpót meggyújtva a téhen és juh tögyének füstölésére használják, ha megmarja a menyed (menyét), kígyó, vagy ha ézmegszopja a boka. Hatásos a tögyomlás esetén is.

190. *Salvia officinalis* L.; zsálya. A zsálya levét foggyulladás (+), fogínygyulladás (+) és mandulafájás (+), tödsztma esetén használják ártógetőszer-ként. A szem (?), fül (?) és fogfájás (+) esetén szintén hatásos. Teáját borogatóként ekéma (?) és gusa (?) ellen hasznosítják. Hatásosnak tartják iszákosság (?) esetén is.

191. *Sambucus ebulus* L.; fűdi bodza, gyalog bodza, bódás bodza. Virágaiból főzött teáját iz-zasztószerként (+), káptető (?) és vörnyomáscsökkentő (?) hatására főzik.

A vörrejáróval egyfűtt megfőzve "leveles ágakat zsákba varrva a téhen lábcsavarodása esetén borogatóként használják.

192. *Sambucus nigra* L.; bocza, bodza, fekete bodza, vadbodza, bojza, bozza. A kregéből vizelethajtó (?) tea készíthető. Levelét reuma és daganatok borogatására használják, a levél és kreg főzetét viszont az eltört teárisz és á esetén fűrdő formájában hasznosítják. Virágából készíthető teáját izzasztószerként (+), hűléses betegségek, légcsőhurut (?) esetén javallják. Teáját és szirupját (citrommal, cukorral elkészítve, kőt hőtig érlelve) a tejelválasztás (?) fokozására és idegnyugtatóként (?) használják. A levél és virág főzete gárcsoldó (?) hatású.

A téhen testén levő daganatot felfőzött víz és bor keverékébe tett timsó, méz és bodzafa virág levéllel ártóteárisz.

193. *Satureja hortensis* L.; csombor, csombord, kerti csombord. Teáját fogfájásra (?), májbetegségre (?) és vörnyomást csökkentőként (?) használják. Éhre fogyasztva bódásreg ellen jó hatású (?).

194. (!!) *Secale cereale* L.; rozs, tavasz rozs.

A tavasz rozs állatgyógyászatban szőleskőrű felhasználásra talál. Kőrűsen a kehes ló gyógyszere. A szemes rozs adagolása a téhen felpuffadása, csumás (csitkókehe) ló, a sárvizes, aprós juh esetén ben törtánik. A pergelt és

megettárt rozs cukorral, bádskövirággal (kannel) és avas hájjal keverve a ló zablájára kerül, hogy indítsa meg a folyó kehet. A nyers, tart pityóka rozssal szintén a folyó kehe ellen való. A rozskorpából készült moslót a tényomorgyulladás, a ló szőrförge ellen hasznosítják. A rozból főzött pálinka után maradt ézmalátát, ézmalótát a ellen adták, de ezzel borogatták lemesedés esetén is a juh lábát.

195.(!) *Sedum acre* L.; varjúhajfű. Pozsgás leveleit reumás bedárrzástlőszerkánt (?) használják, szeszes oldatban szántyomva.

196.(!) *Sempervivum tectorum* L.; körözsa, kávirózsa, házi körözsa. Leveleiből kicsavart levét a fájós félbe csepegtették (?).

197.(!) *Senecio rupester* W. et K. és *Senecio vulgaris* L.; rontófű. Kórója megtárvve, megsózva vakátásra, társre használatos (?).

Az állatok sebeire, daganataira szintén használatos, főleg a ténynek és lónak.

198.(!) *Silene armeria* L.; cinktorja, cintória, cintórium. A névnyt ásszetvesztik és az ezerjófű (*Centaurium umbellatum*) helyett szedik. Felhasználása hasonló ezzel. A hatásmódot, felhasználásmódot l. az 57. szócikknál.

199. *Sinapis alba* L.; A mustármagot megdarálva eszik, érelmeszesedés (?) ellen. Éhgyomorra fogyasztják.

200.(!) *Solanum lycopersicum* L.; paradicsom, piros paradicsom. A ékelisesé sebre paradicsomszeletet tettek. Szájfájás (?), torokgyulladás (?) esetén jó volt a piros paradicsom leve. A gyomorsavhiányra (?) sok paradicsomot kellett enni.

A tény és a juh szájfájása esetén a sós tárkony mellett paradicsomot is kentek a fájós szájra, kárrámsindésekor pedig paradicsomot kártázték a kárrármre.

201.(!) *Solanum tuberosum* L.; pityóka. A pityókás verembe fektették a hűléses beteget (?), s helyrejtett. Szeletet vágva fagyásra (?) tették. Reszelve, ecetesen a lázas beteg kezébe és talpára kártázték, csökkenti a lázat (?). A reszelt pityóka az elgett testrsre (?), fagyásra (?) is jó. Kívül, borogatókánt a hasra tették gyomorgyulladás esetén (?). Kipréselt leve cukorral fogyasztva gyomorfekély (?) ellen használatos. A ézsóska pityókaé (sóban, hajában megfőzött vörhas (?), míg a sít pityóka szélhajtó (?) hatású. A ézpityókapárlóé húgyhólyag gyulladáskor (?) tesz jót.

Az állatok betegségei ellen is jól használható. A nyers pityóka szeletek bádskövirággal (bádskövirággal) a tény kárrhárgése, vereshagymával gyomormárgése ellen jó. A moslókba belevágott fagyos pityókat a juh ézsárvizeé és ézmatelyéé esetén adják addig, amíg meggyógyul.

202. *Sorbus aucuparia* L.; belekenyer, belekenyér. A belekenyer káreg főzete fájós fogba bárlágetni jó, szánteti azt (?), de jó hatása van gyomormenés (?) és vörhas (?) esetén is. Leveléből készült tea hashajtó (?) hatású. Az érett bogótermések akár nyersen, akár szárítva és teának megfőzve étvágycsináló (?), magas vérnyomás (?) és vesekő ellenes (+) hatású, úgyszintén a cukorbeteg (?) ellenszere is.

A káregből készült tea gyomorgyulladás, gyomormenés és vörhas (borjú) ellen használatos az állatgyógyászatban.

203.(!) *Spinacia oleracea* L.; spenót, spenótlapi. A spenótból készült ételek vörpótló (?) hatásúak.

204.(!) *Stellaria media* (L.) Cyr.; tyúkorrfű. Leveles szárának zúzalékát sóval ásszekeverve átkázzetre, romlásra (?), sebre (?) teszik borogatókánt.

205. *Symphytum officinale* L.; nadály, fekete nadály. A fekete nadály gyákerének reszeléke, féld feletti részeinek főzete jó borogató repedés (+), társ (+), ézcsontszújé (csonttritkulás) (?) esetén. A gyáker reszeléke és des tekelések (+) borogatóására alkalmas, míg gyógyszeres, csípős borsos keveréke az ekémás (+) bőr kenésére használatos. Az égész névnyből készült főzet aranyereseknek (?) hatásos férdő.

Az állatok gyógyítására is gyakran használatos. Teája vörhas, ézvörhuddásé esetén itatódik, félisleg a tény és tögyromlása, míg haláló füvel ásszefőzve a ló lábtársának (?) borogatóására, de a disznó lábának ántázzásére is használatos.

206.(!) *Syringa vulgaris* L.; fehér boroszlán, fehér orgona. Levelét sebborogatókánt használják (?), de jó repedésre, társre is. A borogatóásra használt főzet a trombózisos (?) lábra rátéve is jót tesz. Fehér virágainak zúzata tejszínnel és cukorral ásszekeverve kenőcs formájában a bőrszárazság ellen orvosság.

207. *Taraxacum officinale* Webb.; cikória, gyermekláncfű, lánclapi, pitypang, sárgavirág. A szárított cikória gyákeréből készült főzet epe- (+) és májfájás (+) ellen, míg a virágaiból készült szirupjának (100 virág, 1 kg cukor...) kárrhárgése, fojlás, tédóasztma (?) esetén van hatása. Levele főzete, de maga a levél is reuma esetén jó borogatószer.

Teája elhízás esetén is jól tesz vizelethajtó hatása (+) rá.

208. Theobroma cacao L.; kakaó. Elkészítve kávénak vérnyomásemelő hatása van (?). Exotikus élvezeti cikk.

209. Thymus spp.; kakukkfű, mezei csombor, vadcsombor. Leveles főzletéből hajhullás (?), korpásodás (?) ellenes és szepilőirtó (?) tea készíthető. Szájgyulladásokat, szájpenészes (?) esetén is felhasználható. Májbetegségek ellen sárgaság (?), bélgyulladás ellen is ismert. Vérnyomáscsökkentő (?) és vizelethajtó tulajdonságot (?) is tulajdonítanak neki. Leghatásosabb azonban kaphagymás (+), légúti gyulladás (+) és tüdőasztma (+) esetén.

Vadcsombort rágnak a gyomorgyulladásos teával is.

210. Tilia cordata Mill.; szádokfa, szádogfa, hársfa. A hársfavirág főzetét főleg húlések megbetegedések esetén használják, így rekedtség, kaphagymás (+), nátha (+), torokfájás (+), s mázzal keverve tüdőgyulladás (+) ellen. Jó izzasztószer (+). Nyugtató hatásánál fogva jó az idegeknek (+). A kávéból főzött tea hasmenéses (?), bélgyulladás (?) esetén jó. Vizelethajtó hatását is ismerik (+).

211.(!) Trifolium pannonicum L.; fehér herebotikó, nagy fehér herebotikó. Virágjának főzete fojlás (?) és tüdőgyulladás (?) ellen használatos.

212. Trifolium pratense L.; piros here, piros herebotikó. Húlések betegségei (+) ellen készíthető tea belőle.

213. Trifolium repens L.; fehér here, fehér herebotikó, fehér herevirág, vadhere. Teáját torokfájás (+), vesegyulladás (?) és idegnyugtatóként (?) használják. Jónak tartják fehér folyás (?) esetén is.

214.(!) Triticum vulgare Vill.; búza. A melegített búzára fekve vesegyuladást (?) enyhítettek. A búzabor (derce) leforrázva a lábizzadás (?), és desztillált tejben megáztatva élesztőre, daganatra (?) használatos. A finom liszt elkeverve ágysebekre (?), szeszpedig eredetesen volt használatos.

A forró tejet és búzadarárt összekeverve a juh szájszindrómákor alkalmazták. A savanyú kovászat a disznóknak gyomorszájgyulladás esetén tett jót. Szappanos forrásvízben vajjal, olajjal keverve sósan élesztőhajtó szerként használatos.

215.(!) Tropaeolum majus L.; sárga sarkantyú, sárga töcsőres. Levelének főzete hasmenéses (?) ellen jó.

216. Tussilago farfara L.; kakukkvirág, martilapi, sárgavirág. Levelét nyílt sebekre és ágysebekre borítják (?). Pipába tett szárított levelét gárgyulladások (+) ellen szívják. A levele teája izsakosság (?) ellen is használatos. Virágjából készíthető tea kaphagymás, szamárkaphagymás (+), hárghurut (+), mellhártyagyulladás (+) és tüdőasztma (+) esetén hatásos. A virágból főzött szirup fojlás (+) és szilikózis (+) esetén igen jó gyógyszer.

A teával lába, ha varas, leveléből készíthető főzettel kell borogatni.

217. Urtica dioica L.; csihán, csihány, csalán, csipős csihány. Sokféle kórházi és sokféle betegség ellen felhasznált népi gyógyászat. Gyógyhatásából készíthető főzet hajhullás, korpásodás (+), kiütés (viszketegség) (+), sárgaság (?) és timsóv. Ágyszűzve a lőföldököt aranyár (+) ellen jó. A écsihánagy, vagy a csihánnal való megverést gyógyította a szívastmát (?), a húlések megbetegedéseket (zsába) (?), s a huzattal (?) is jól tett. A zölde, leveles csihán, de a éskimagzott csihán is sokféle kórházi volt használva. Teaként elkészítve ekcémára (+) borogatóként, ágysebszűzést (+), pattanásos arcnak lemosószerként és vizelethajtóként (+) használják. Más anyagokkal elegyítve szintén jó hatású a népi betegségei ellen. Így cukros levele vörtszűzítő (?), szeszben elmorzsolva, kioldva ízletes fájdalom (+) bedárgyulások, kamillával ágyszűzve a bőr szárazsága (+) s leostyán levelel társítva izzasztószerként, elhízás (+) ellen használatos. Felforrósított csalánlevelekre ráhívve megszakadt a terhesség (?).

A tehének és juhok szindrómáse esetén csihánt forráznak, s azt adnak, s levelet itatják a beteg állattal. A disznók mindenféle betegsége ellen jó a csihán, úgy-szintén a baromfinak is keverttel elegyítve. A teával tőgynek kigyó által tárt megmarásakor vízben áztatott kigyóbőrrel súrolták a tőgyet, s kilenc szál csihánnal veregették azt. Mágikus gyógyításmóddal (ráolvasással) is társították a mechanikus gyógyítást.

218. Vaccinium myrtillus L.; áfonya, fekete áfonya, fekete kokozsa, kokozsa. Leveles ágából főzött tea hasmenéses (+), gyomorgyulladás (+), vérhas (+) ellen használt. A bogyók szeszoldatban szintén jó gyomorfogó (+) hatásúak és vörtszűzítők is (?). Kórójának főzete fuszulykahélyvel és nyírfalapival cukorbetegség (+) ellen hasznos. Jó lehet ágybavizeléses (?) esetén is.

Kórójának főzete a teával vesegyulladás esetén használatos.

219. Vaccinium vitis-idaea L.; piros kokozsa, kokozsa. A piros kokozsakóró teát vesefájás, vesegyulladás (+) esetén adagolják. Javasolják még idegnyugtatóként is (?).

220. Veratrum album L.; ászpa, zászpa. A gyűkeréből főzött zászpalevet vágott dohány- és káposztaléval keverve, árelve, a keverékekkel haját mostak, majd lekvártájak a tetvek (fejtetű) ellen.

Az állatgyógyászatban is a zászpalevet kálsó lösködők, tetvek ellen főzték a tehen, kecske, disznó esetében. Ugyancsak ez a jó antizöszter h (ló) és var (juh) esetében. Megjegyzendő, hogy a lemosott állatot azonnal letakarják mert mérgező.

221. Verbascum phlomoides L.; rrfarkkóró. A kórójából főzött teát ézfajlás ellen használják (+).

222. Viola odorata L.; ibolya. Kálsóleg levelének teája és a levél az ekcémás (?) bőr borogatására hasznosítható, belsőleg gyomorfájás (?) ellen jó.

223. Viola tricolor L.; fecskefű, fecskevirág, vadárvacska. Teája hűs (?) ellen, borogatókat reumára (?) és bőrbetegségek (+), gyulladós sebek (+) ellen használatos. A női nemi szervek gyulladása esetében jó lemosó szer (?).

224.(!) Viola witrockiana Gens.; árvacska. Teáját hűs (?) ellen fogyasztják.

225.(!) Vitis vinifera L.; szőlő. A savanyú bor gyomorsavhiánykor használatos (?), emeli a nyomást is (?).

226. Zea mays L.; kukorica, rkbúza. A főtt kukorica elhízás (+) ellen hatásos, a pattintott kakas gyomorsavtúltengés (?) ellen. A torzsavirágzat ézbajusza megfőzve vizelethajtó (+), vzhólyaggyulladás (+) és vesekő (+) hatásos. A pergelt kukorica-liszt vízzel elkeverve s bőrre tapasztva jó a bőrszíroság (?) ellen. Tejben áztatva viszont a kelisre jó (?), kifakasztja azt. A forró puliszka ekcémára (?) tve csák-kenti a fájdalmat.

A puliszkaliszt lósódi maggal, bkkfakéreggel ecetesén a tehen vörhása esetében, míg hályogkákkal keverve a keblónak jó. Dágvászor szánamulhás trkbúza kevertet adnak a baromfinak.

Á
Pótlak (P)

1. Szánamulha. A szánatredék és kálbnázó nványek magjai képezik. Forró vízzel leintve izzasz-tószter hűsés, náthás esetekben, felfázás, vzhólyaggyulladás esetében használják. Párját belelegezve szívasztma és tódóasztma ellen használják. A szánamulha fűrdő aranyör ellen is jót tesz. A pára fűfájás, fűlfolyás esetében is hasznosítható.

Az állatgyógyászatban a szánamulha forrázatát kenderzsákra íntik s borogatják a tódógyulladós tehenet, vesegyulladós lovat. A szánamulha pára jót tett a csitkókehe, kehe esetében is, az állat fejére húzzák a zsákot, hogy a ló legezze be.

2. Lógany tea, lódió tea. Kamillát és ézlódiót főztek íssze gőzbe csavarva. A keletkező tea hűs és tódó volt jó. A kis gyermekeknek a csitkó, míg a felnőtteknek a ézlódió volt a hatásosabb. Az iszákos embernek is lógany tea csavartak le a torkán.

3. Marhagany. Sóval meghintve, egy fehér rongyba beletve hatásos borogató volt az égett sebre.

4. Hangyaboly. A fenyőcserekléből készált hangyaboly mindenestől megfőzve hűsés betegségek esetében jó fűrdő szolgált. Teája is iható.

2. A csíkszentdomokosi ember- és állatgyógyászatban használt nványek felhasználási módjának mutatója

2.1. Embergógyászat

Á
Á
- agyvörz (gutta) 107(?); alkoholmörgezés 118(?); altató 105(+), 111(?), 144(+); angolkór ellen 153(?); aranyör ellen 27(?), 38(?), 42(!)(?), 114(?), 127(?), 142(!)(?), 144(?), 172(+), 205(?), 217(+), P1;

- ézárpa ellen 127(+); ágybavizelés 218(?);

- belsőörz 4(?), 51(+);

- bételbetegségek 57(+), 154(?); bételreg, bégiliszta ellen 80(?), 159(?), 193(?); béglyulladás ellen 107(+), 125(!)(?), 209(?), 210(?); bégihurut ellen 161(?); bégihurut ellen (kicsiknek) 166(+); bolhaűző 14(?), 38(+), 41(?), 111(?), 137(?); borjúorbánc 47(+); borogatás a lábszárra 160(?); bőrbetegségek esetében 12(!)(?), 26(+), 57(?), 223(+); - cukor baj, cukorbetegség 74(?), 94(?), 123(?), 134(+), 174(!)(?), 202(?); - csalánki tés 4(?); csemer ellen 127(?); csipázás 127(+); csonterősítő 76(?), 123(?); ézcsontszűjése (csonttrikulás) 205(?); csuklás 28(?), 70(!)(?), 178(?); - daganatra 89(?), 106(?), 167(?), 192(?), 214(!)(?); darázs csípés ellen 70(!)(?); dohányzásról való leszokás 10(+), 36(?), 38(+), 99(?);

2.2. Állatgyógyászat

Baromfiak: baromfiak bármilyen betegsége ellen 157, 217; dőlygysz 226; ízletes tyúk gyógyítása 24; májfájásos tyúknak 24, 52, 137(!); éznem hányja ki a győngeit (pulyka) 157(!); szárnyas állat mindenféle betegsége ellen 24; tetves tyúk kezelése 52; tyúkvész esetén 14, 23, 137(!), 157(!);

Kutya: ézgelesztése kutya kezelése 23, 52; veszettség ellen 154, 157(!);

Disznó (sertés): agyhártyagyulladás, fejfájás, fej megdagadása 102(!) é győrkőrhúzás; ézgelesztése ellen 23, 84, 153, 158; gyomorgyulladás 14, 125(!), 188; gyomormenés 141(!), 187, 188; gyomorszáj esetén 2(!), 125(!), 127, 214(!); lázcsillapító 14, 126(!); megcsemerlés 23, 126(!); mindenféle betegségek ellen 61(!), 102(!), 217; rőhás (varasos) disznó gyógyításra 36 é "ntázás; sertésorbánc ellen 14, 47, 99; tetvek ellen 52, 220; torokgyík ellen 131(!) é " főzet; tődgyulladás 36 é " sós, ecetes borogatás;

Juh: apró ellen 194(!); felfúvódás ellen 24, 48(!); gyomorgyulladás esetén 107, 188; gyomormenés ellen 107, 140, 187, 188; kőmfájás, kőmsindéskor 62, 89, 200(!); ézmete ellen, metelyes juhnak 50, 153, 194(!), 201(!); nyelvdagályosodás ellen 40; sárvíz gyógyítására 47, 50, 153, 194(!), 201(!); szájfájás, szájsindés 40, 151(!), 200(!), 214(!), 217; tögyromlás 205; tődgyulladás 36 é " borogatás; őlemésedés (lábfej) 189, 194(!); varas (rőhás) juh 91(!) 220 é " locsolni; vőrhás ellen 107, 140, 188, 205; vőrszáj (csemer) 157(!) é " borsos tejet itatni;

Kecske: kecsketető ellen 220 é " lemosni; kőmfájás 62; orbánc (?) ellen 47;

Ló: csitkőkehe (csuma) 121, 194(!), P1; daganatra 197(!); őtvagygerjesztő 38; folyókehe ellen 194(!) é " zablára tőve; gyomorgyulladás, gyomormenés 107, 121, 187, 188; őgbevágott láb 89 é " locsolni; kehes lónak, kehe ellen 5(!), 34(!), 36, 41, 42(!), 50, 84(!), 91, 102, 121, 125(!), 189, 194(!), 226, P1; ézkelisre 101(!), 121; lábő esetén 205 é " ő borogatás; sebekre 34(!), 89, 121, 125(!), 154, 163, 173(!), 197(!); száraz kehes lónak 36, 45(!), 102, 121; szemhályogra 137(!) é " szembefújni; szőrfőges lónak 45(!), 194(!); vesegyulladás P1 é " forrázatával borogatni; vőrhás esetén 107, 188 é " tea; vőrszájcsillapító 7(!);

Tehőn (szarvasmarha): bőkavar, lába ha varas 86(!), 216; ézelakad a vize 93(!); felfúvódás, felpuffadás, ézmegfújás magatáve, puffadás esetén 24, 99, 137(!), 194(!); gyomorfogó 91(!); gyomorgyulladás 13(!), 24, 50, 80, 107, 150, 151(!), 188, 194(!), 201(!), 209; gyomormenés ellen 6(!), 21, 47, 55, 91(!), 99, 107, 135(!), 140, 141(!), 166, 172, 187, 188, 201(!); gyomormőgezes esetén 125(!), 189, 201(!); gyomor-ső esetén 11, 12(!), 24, 48(!), 93(!); ha megmarja a kígyó 189, 217; ha kijőtt a borjútartója (mőhlepe) 144; ha megmarja a menyő 189; ha megszopja a bőka 189; indaganatra 62 é " mosására; ézimelyve, éznyővekve (májmőtely lárvája) ellen 11, 163; kőhő esetén 201 kőmfájás, kőmsindés 89, 154, 200(!); kisebzett csics 154 é " ír; lábcsavarodás 62, 191 é " mosás, borogatás; ézmegáll a kőőjeve (kőőrdzve), nem kőőrdzik 80, 137(!), 151(!); megszakadás esetén 112, 142(!); nyelv daganat nyelvőagosodásra 40, 121; nyaka feltőrik 89, 154 é " locsolás; orbánc 47, 153 é " kenőcs; ézpoklát elhajtani 4; sebek 153, 197(!) é " lemosása, kenőse; szájfájás, szájsindés 40, 97(!), 151(!), 200(!), 217; tögygyulladás 18, 188 é " borogatás; tögyromlás 189 é " főstő, 205 é " tea; tődgyulladás 36, P1; testőn ővő daganat 192, 197(!) é " őnt varas (rőhás) tehőn 47, 91(!) é " kezelése; vesegyulladás 58(!), 150, 218; vőrhás 21, 91(!), 107, 127, 140, 162(!), 188, 201(!), 205, 226; ézvőhűtés esetén 42(!), 57, 58(!), 107, 112, 142(!), 198(!), 205; vőrvizve ellen 112; tető ellen lemosni;

Más: parkányirtás 102(!); más rágcsálóirtás 102(!).

Adatkőzölők

1. ALBERT András (1906)
2. ALBERT Andrásné KURKÓ Emerencia (1908)
3. ALBERT Károly (1916)

4. BARA Lajosné KEDVES Juliánna (1925)
  5. BOROS Dávidné KEDVES Emerencia (1925)
  6. GÁLL Ignác (1934)
  7. KARDA Pálné OPRA Viktória (1903)
  8. Árv. KEDVES Lajosné KRISTÁLY Regina (1939)
  9. KOPACZ Mártonné FERENCZ Terézia (1906)
  10. KRISTÁLY Albert (1888)
  11. KRISTÁLY Józsefné KEDVES Amália (1926)
  12. Árv. KURKÓ Györgyné KARDA Amália (1904)
  13. LÁSZLÓ Félix (1922)
  14. MARKALY Lajosné KRISTÁLY Juliánna (1949)
  15. MÁRTON Ágoston (1904)
  16. MÁRTON Ágostonné LÁSZLÓ Ida (1911)
  17. MÁRTON Dávidné (1910)
  18. MÁRTON Sándorné ALBERT Rózália (1910)
  19. TIMÁR Ignácné BARA Erzsébet (1914)
  20. TÁRK-Illyés (1899)
  21. TÁRK-Illyésné SÁNDOR Amália (1905)
- Irodalom
1. NYÁRÁDY, A.; VICOL E. C. (1969): Contribuție la un proiect pentru cartarea florei din Republica Socialistă România. Lucr. ăt. Inst. Agr. ăžDr. Petru GROZAăœ, Cluj, Seria Agr., 25, 142ă€152.
  2. LEHRER, A. Z.; LEHRER, M. M. (1990): Cartografierea faunei ıi florei Romăniei (coordonate arcalografice). Ed. Ceres, Bucureți, 232.
  3. (...) Flora RPRă€RSR, Vol. Iă€XIII. (1952ă€1976); Ed. Academiei, Bucureți.
  4. PRODAN J., BUIA AI. (1960): A Román Népközrtársaság flórájának kis határozója. Mezőgazdasági ăés Erdăszeti Kănyvkiadó, Bukarest.
  5. JÁVORKA S., CSAPODY V. (1975): Iconographia florum partis austro-orientalis Europae centralis. Akadémiai Kiadó, Budapest.
  6. CSEDŐ K. (szerk.) (1980): Hargita megye gyógy- ăés fű-szernévényei. Marosvásárhely.
  7. RÁCZ G.; LAZA, A.; COICIU, E. (1972): Gyógy- ăés illóolajos névények. Ceres Kănyvkiadó, Bukarest.
  8. RÁCZ G.; LAZA, A.; COICIU, E. (1975): Gyógynévények, Ceres Kănyvkiadó, Bukarest.
  9. RÁCZ G.; RÁCZ-KOTILLA E.; LAZA, A. (1984): Gyógynévényismeret. Ceres Kănyvkiadó, Bukarest.